

item habilitate est in tecum dicitur quod
trix per finitamente eius. **A.** Sic ut
dimitte dñe fecuti tui omni uerbi uer-
tu tuu in pace q[uo]d uiveris omni
fatuare tuu ipsi. **C.** Tunc i. d. **S.** p[ro]p[ter]e
cito facta es et. **C.** Secundum luke
item illo tpe. portugia p[ro]p[ter]e
etri fuit p[ro]p[ter]e p[ar]titione
marie fecit usq[ue]t m[od]estu tul-
latur. pueri t[em]p[or]e in h[ab]ent
litter[is] pueri et in dno fuit scrip-
tum in lege dno q[uo]d omne ma-
relinu ad apertus ultimam t[em]p[or]em
uocabatur. **E** Et bona omnia
bere. Solemnitate nobis jo-
birem celebriter quis qua tora
digna dñe narratibus quia de
bitis uenitram officia. ma-
xime cibibus dñi latutori n[on] i
stum et intertemere genitrix
eius h[ab]ilitate becifata facta e
nagetti ito deluptam. exponens
q[uo]d nichil debet imploratis
e legalibus per ola fibrorib[us] te
cretis. **B.** Doliqua implecti
nisi dices pugnantes marie s[ecundu]m le
gen. m[od]estu tullecit t[em]p[or]e in h[ab]ent
f[ac]tum est en dno. **S**ic ut fecutu e
in lege dno q[uo]d omne malitiam a
petitis uultu faciet omni uocabatur
b. **G.** ut daceat boffita s[ecundu]m legem
potest. par attinet aut boso pullu
columba. f[ac]tum scriptu. **C.** D[omi]ni
teut c[on]tra m[od]o ei euangelii
un[us] legi.
aueruum
pofta imp[er]e
factions m[od]i.
Tunc p[ro]p[ter]e
et i. m[od]o

I 289
243

ipso salutatio*n* occurreret quen-
am monum*n* euangelico patet
hypostata. In rite uir-
tute nesciunt expertus gaudi-
o et exultatione repletum. No*n*
gnai fano stupendus initach:
et q*n* o*n* ferme n*n* salutis fa-
cilitate apieciunt. Q*n* o*n* bruc-
tus pigmentis digni horre-
a fibulae. Deferrunt hunc
res. C*n*: Et eleus maris uox. Que-
num, c*n* sposi religi, aurea inf*n*? I*n*
riti porticu*n* amplitudine. S*n*: So-
nit uox tua in austro mea uox e-
st nimis dulcis. Q*n*: Quae. C*n*: O
u*n* immunitate tunc t*n* et
clerica*n*. magna quas sc*n*
sura que chris*n* m*n*ba. uariis
riti porticu*n* et logo quos te-
nere uochemeter affixit: non
ab omnibus unius*n* sint
pa*n* festivitas. nec portici*n*
ecclias noticia singulare t*n*
cta at*n* salutis insinuato*n*
niente, ne*n* officiis ruit p*n*
leu*n* in ecclias ordinatio*n* q*n*
ut par erat tate festu*n* mi-
steria ronibus cognitis et uero*n*
sufficientia explicaret. Quas
ob res: x*n* tuus tuus no*n* quer-
ris romani item porti*n*. Qui
ca ut maxime deuotio cor*n*
sinuolite uitigines facta caris

Festa
der egredio arena tel plene
tister agendo fortia nel cofan
ter sufferedo. Clcô. b. Ut
tister agreeisso arena sicut pa-
ret ut ibro p' sita marina tui
antiochii antiochii. ad conseruit
accipit sicut et patet actual. ix
cum post conseruitus paul
tus hieocrofia nesciet 'd'is
ticipulis se fugere uellet et oes
tef' et fagnum impunit agit fuge
lo. Clcô. b. Barnabas ips
l'anachor apprecepit et an apo
stolis duxit pleuranta operata
do do fortia q. corpus suu mace
merito paulus et barnabas cipu
tis uellet pere et parvitas suis i
uifere. paulus aut hiem pro
de prece uellet facto sic iniufia
fiantis se sibi ad iniufia dererit.
Festis corfisios

-7-I-289

Junii. homē etis bellateth. **Q. Dene.** Sacrificia. huncritios dñi nobilitas nō fuit a parētibus ita a paientibus glōta deicidit opatentius abutetus ilius fide nō subita spiratū decepta uerū a uita appagie fluctuē libertus pōcāt. Et quoniam qđ aard pni i legē pōficitis cunctis ē tota dignitatē dñiēnum de abia. **Q. Dene.** **i. l. i.** Q. Num dū rex et p̄spheta ma gna denotione pēceret ut ine nitret fabernaculū vero iacobī; vñs ait magis hoc alabomone fieri deficerent; atq; pōdā uia falomonū omnia ab ipen las domini p̄pararet qđi quo dñs dominus ptingulas mēticas et decriptione daret ut cre fecte ex intrinsecus statu cul ture etiam devotions tructe valueni angeliter diuitias nūclitomitus facerdotalium lenitissimū grauit in oia opera domus dñi distribuit. **C. X.** **Dñe** praevenit eū. **C. iii. G.** rāt cim p̄incipies facturam statu principis del inest summi la crotros tēs de illis eleazar quis ha filius p̄bhamar. quoniam iures sc̄s ministrū tua ut in predictor domini iū uiget. **iii.** fortibus distitut in gloris auct familiā ne qđa visitat in qđ sachusetts octes ſos origit o etia. **B. S.** clauſula locutio nū clauſula locutio nū. **i. l. l.**

卷之三

In uigilia: tibi Joāntes.
Baptiz. Totti offm. sit. fīal.
meūt. aulc. ab lēonēs. Deinde
a dicitur de uno mīe. sicut hic
specificat. H. Eli et homo. ¶
q̄nt in vñctis herosn
q̄s tunc sacroos q̄d
noſe sacharias de nice abia

Jacobus Stapulensis: Reuerendissimo patri Joanni Rellico: Episcopo An-

degaensi et Confessori Regio: virtutum Columini

Latoni in Protagorā sententia videt esse eas artes que ad victimū primitū huma-

nū: puidētū humanā reperiſe, que autē ad bene/beateq; viuendū: summi dei
mūtere mentibus mortaliū infusaſ eſt. Et non eſt dubiuſ sapientissime plū: di-
uinā bonitatē mentibus humanis singulari quādā claritate illuxiſe: ut discipli-
nas emittent: quevitā noſtrā cū priuata/tum publicā: diuinorū ſormi quādā
bonitatē ſormaret que mozales appellāt. Logitauſ itaq; diuitiū: ſi cōmetariū luce redederēt
clariores et pſertim ec quas Aristoteles beneficio munere reliquit: tū honestū labore tibi nō
placereſo poſſe. et michi honestius vīlū eſt in re tam honesta ingēnū periclitari: q; remiſſa/
ignauaq; mente: id non attētare. Quapropter preſul optime: paratos tuo nomini de mozi-
bus cōmentariis: ſerena fronte fuscipias, qui ſemper fuſſi virtutis vere custos: rigidusq; z
ſatelles. In hac litteraria expoſitione quātū potui breuitati ſtudiū: q; Aristoteles ſimilis
ſit peritissimum architecto qui ita ſua edificia parat ut nichil delit adveniū: nichilq; ſine vi-
cio ſe offerat demendū. Questionū et argumentationū (iñſi doctrinaliū que in litera
continent) viam non tenui: q; mozeſ no longa verboꝝ diſceptatione ſed ſana intelligentia et re-
cta educatione (ut vult) Plato: pariter et Aristoteles) parent: et q; pleruq; contra agendoꝝ
ppositiones ac regulas cōtentioſos erogitare nodos: plus obſeſe q; podes ſoleat auditorebus.
Sunt enim he regule coꝝ que ſemp aut plurimū fieri nata ſunt: et ſolum de talibus di-
ſcipulariū pcepta ferunt: contra autē pleruq; tercū caſu monstra carū rerum: que nūq;
contingunt: neq; ptingere nata ſunt: et falſo discipline calumniant: nullius enim diſcipline
officiū eſt ad talla respondere: ut neq; ad caſualia, verum cum talium nūq; meminerint di-
ſcipuline: ſuo ſane ſilentio ſatis talia dannat. In vnaquaq; virtute adhortationes adiunq;
q; ad beatē viuendū animos ſlectendi: pondus aliquoꝝ habeant. Socrates enim horatō
Lysidem: mozalemente feciſ Laertius autō eſt. Ad quod faciendum exempla ex Plutarcho/
Plinio/ Herodoto/ Iſalincasco/ Lurſio/ Lactio/ Laertio/ depoꝝta ſunt.
Frequenter carmina ex Virgilio/ Ovidio/ Horatio/ Juvenale/ Ihesodo/ aliūq; poetis inter-
ſerui: et ſi quis caſuam requirat: Horatius interroganti respondeat, quoniam
Dicte per carmina ſortes:

Et vite monſtrata via eſt: et gratia regum
Pterius tentata modis. Obſcenitatē verboꝝ etiam in fulminātis viciis deuitaui: q; huic di-
ſcipline maxime accomodaſi verboꝝ ſententiariūq; honestas. Et enim honestatis magi-
ſtra, et prounde ſi preferente Lucretia timeremus eius impudenti verbo offendere pudicitia:
tanto magis in nobis caueniū eſt cum ſermonē de temperātā agitamus: ut de ipſi virginite
atq; pudicitia, quapropter de his diſputatē: turpes caſus effugiant: alioquin rem fa-
cient hac caſta Philosophia plurimū indignam. Tres litteras Argyropili/ Leonardi/ et
Antiqui cōciliauſ et capitib; et numeris: ut ſemp ad cōſimiles numeros: cōſimiliſ littera
repondeat: et commentariū familiarē ad Argyropiliū adiunq; q; in verēdo Aristoteleſ ma-
gne diligenter fuſſe cōmened. in paucis tamen et raro diſſenſionib; phantasia apparet que
facile legentibus ſe ingerit: et commentariū cōcluſionib; diuſionib; diſſinutionib; co-
relatiū: et cōſimiliſ diſſinxi: quo Parbifenses ſuum philoſophandi modū recognoſcat
ad quoꝝ vnitatē hec euigilata: nō qualia dignitū eſt: ſed qualia potuſ dignitatis tuē nomi-
ne tranſiſſa ſunt ad ſtudiosos. ſaucent ergo virtutum amatores: meminerintq; frequenter
a Lyrico Poeta coociti: q; morum ſtudium
Eque pauperib; prodefit: locupletib; equē,
Eque negiectum pueris ſenibusq; nocebit.

Vale.

Cōpus Aristotelis de Morib; ad Nicomachū: Johanne Argyroplo. Byzantio tra-
ductore: adiecta familiarī Jacobi Stapulensis commentatione.

Cap.I

Agnis ars: omnifig; doctrina atq; actus: itidem et electio: bonū quoddā ap-
petere videt. Quapropter bene veteres bonū ipsū id eſe dixerūt: q; oīa ap-
petunt. Hinc autē differētia quēdā eſe videtur. Quidam enim ſunt ope-
rations: quidā preter has ipsas opera quēdā. Atque in quibus pter ope-
rations alij quida ſunt fines: in iis ipsa opera ſunt opeationibus pſtabiliſora
Clumvero coplures ſunt actus et artes: atq; ſcieſt: ſuſt multi ſunt etiam fi-
nes. Ad medicinā nāq; ſunt ſanitas/ artis extenuandū nauis/ facultatis rei militaris
victoria/ et familiaris rei gubernātio: diuitiū. Que autē talii ſub aliquayna potētia ſunt:
ut ars coſtendendoꝝ frenoꝝ: et ceteroꝝ omnes inſtrumentoꝝ: equeſtrū effectrices: ſeſe habent
ad facultatē equeſtre: et hec cum illis: omnifig; actioſ bellica ſuſt militare facultatē: et ad al-
ias ſimili modo: in iis ſibus ſines earū que rationē architecture ſubēt: imagis ſunt expe-
nibles: q; oī ſines inferior: et illi enī horz gratia expetūt. Atq; nichil interefft ſue ſines ac-
tuū ipſeſ ſunt opeationes: ſue pter ipſas alijq; aliud: ut in dictis facultatibus intueri licet
Cprimi capitiſ note. Primū: argumentū decem librorum ſe offert cognoscenda.

I

CPrimus ſicutur de bono: q; ipm omnia appetit: de diuſitate ſitum: de fine agēorum: q; ciuitis ſit
facultatis de auditore morali: de ſummo bono: q; bene educarum eſe ppter huius discipline auditore.
q; felicitas non ſit voluptas: q; nō ſit virtus: q; non ſit viuit: q; non ſit ſcīa: de ſuſt perfe-
cto: de felicitate: et quid ſit: de pceptis que decet in omni disciplina obſeruari: de concordia dictorum an-
tiq; cum vera felicitate: de tripli bono: ex proprio corporis/ et animi: de externis bonis: q; felicitati
conducant: de modo quo aſquiritur felicitas: q; quis in vita dici queat ſelicit̄: de fortuna: de ipſo felice: de
prosperitatibus et aduerſitatibus amicorum: et qualiter pertinet ad defunctoris: q; felicitas bonum non ſit
laudabile: de anima et de dupli parti anime.

II

CSeundus hec: de virtute intellexi: et morali: de excessu: et dolore: de affe-
ctu: potentia: et habitu: de meioricitate: de virtute moralis quid ſit: de mediocritarum diſpoſitione: de ve-
recundo: ſupido: impudoroꝝ: de iniquitate: inuidio: maluolo: de oppositione tum extremoruſ inter ſe/
tum ipſoz: ad medium: de pceptis que ad ipm medium ducant.

III

CTertius hec: de voluntario: et inuoluntario: de iis que ſunt malorum malorum meru: an ſint volunta-
ria: de circumſtantia: et regulis prudentie. Quid voluntarium et quid inuoluntarium: de electione: et quid ſit:
de conſultatione: de voluntate: et voluntate effectabili: de iis que in noſta ſunt potestate: de fortitudi-
ne: de forti: de inſano: de audace: de timido: de quinto modo foritudinis non vere: de temperantia: de cu-
piditate: de temperante: de intemperante: et inſensibili.

III

CQuartus hec: de liberalitate: liberali: et prodigo: de magnificencia: magnifico: circa decorum rudi/ ac
ſordido: et puſillo: de magnanimitate: magnanimo: lento: et puſillanimo: de modestia: modesto: ambitio
ſo: et honoris appetitione: y acante de maniſtudine: manuſtro: iracundo: et ira vacuo: de affabilitate: de
affabili: et placito: de avulatore: et contentoſo: de veritate: de verace: de arrogante: diſſimilatore: delica-
to et malicioſo: de comitate: de comi: de curra: et rustico: de verecunda.

V

CQuintus hec: de iuſticia: de iuſticia: quid iuſticia: quid inuſticia: de modis inuſtici: de proportionali-
tate: de iuſto diſtributio: de iuſto coniunctio: de lucro: de repaſſione: de numero: de indigentia: de inuſtia:
de iuſto ciuili: de iuſto herili: de iuſto economico: de iuſto naturali: de iuſto legitimo: de tripli no-
mene: quod alij irrogat: de pati: inuirtiam: de equitate et bonitate: de equo et bono: et quid equiſ et bonus:
et de eo quod eſt inuirtiam facere.

VI

CSextus hec: de recta ratione: de dupli virtute: de partibus anime: et de principiis agenti: de electio-
ne: de quinquipli habitu: intellectu: de ſcīentia: de arte: de pudentia: et quid ſit: de intellectu: de ſapien-
tia: de partibus puerentie: de bona conſultatione: de ſagacitate: de ſententia: ad quid ſapientia et puden-
tia profint: de inſta virtute: de conneſtione virtutum: et pudentie.

VII

CSeptimus hec: de heroica virtute: de continentia: de incontinentia: de incontinentia ire: de diffe-
rentiſ ſoluptratum: de vicio humano: de incontinentie: de contineſt: de molli: de conſante: de ſpeciebus in-
continentie: de pertinacie: de voluptrate.

VII

COctauis hec: de amicitia: de ſpeciebus amicitie: de amicitia in excellentia: de ſpeciebus rei publice:
de amicitia regia: de paterna: de economica: de fraterna: de ſodalit: et filiali: et dupli iuſto: de cōpen-
ſanda amicitia: de abdicatione.

VIII

CBonus hec: quid amicis debet: de ſoluenda amicitia: quo modo ſe fit habendum ad amicum: de ope-
ribus amicitie: de prauis: de benivolentia: de cōcordia: de beneficentia: de amatore ſui: de felicitate amicis:
de numero: de fortunis: de picipio munere amicorū: et fugienda amicitia malozū.

X

CDecimus hec: de voluptrate: de felicitate contemplatiua: de felicitate actiua: q; operatio precipuum ſit
de operis peroratio. Sed hec omnia ex ſubiecta formula melius deprechenuntur. Et in adiecta formu-
la preceſtentes numeri libroruſ designant: ſequentes vero in unoquoq; librorum moraliū Aristotelis deſi-
gnatos numeros.

9.ij

三

I	Bonum	1	Quid electio	17	Bonus	32	Quid mollis	25	
	Finis	2	Consultatio	18	Indigentia	33	Quid constans	25	
	Liuſ facultas	9	Voluntas	25	Iniuria	40	Spes incōnitæ	33	
	Auditio moꝝ. 11		Volūtate affe	26	Justitia ciuile	41	Pertinax	40	
	Sūmū bonū	13	In iuria potel.	27	Verile	46	Voluptas	50	
	Educatio	16	Fortitudo	34	Economici	47	VIII	C amicitia	
	Voluptas	17	Quid fortis	37	Naturale	48	Amicitia species	1	
	Honor	19	Infanus	43	Legitimū	48	Amicitia in excelsi	21	
	Virtus	20	Budax	41	Roucmē tri.	51	Spes repub.	49	
	Duitie	21	Limibus	41	Patī iniuriū	65	Amicitia regis	57	
	Idea	22	Forti. novera	45	Estas et bo.	78	Amicitia paſſa	59	
	Fins	25	Temperātia	54	qd equus bo. 83		Amicitia econo.	60	
	Felicitas	29	Lupitatis	61	Iniuria face.	84	Amicitia frater.	61	
	Quid felicitat̄	36	Quid tēperās	65	VI	C recta ratio	1	Amicitia fovali.	
	Precepta	37	III	Liberalitas	1	Duplicē virtus	2	Amicitia filial.	
	Triplex bonū	39		Magnificētia	18	Partes ale	2	Duplicē luxiliū	73
	Externa bona	41		Magnanimi	45	Principia agē.	5	Lopēfatio ami.	74
	Fortuna	50		Moſestia	72	Electio	8	Abdicatio	80
	Quid felix	51		Māſuerito	76	Quicquid h. 82.		VIII	C uid aic̄ debet
	Defuncti	52		Abſabilitas	83	Scientia	13	Solue de amicitie	9
	Laudabile	53		Placitius	86	Ars	16	Quo ad amici	10
	Virtus	55		Avulatas	86	Pudentia	22	Opera amicitie	14
	Anima	57		Entotofus	86	Quid prude.	26	Qd esse prauox	17
	Vars al.	58		Veritas	87	Intellectus	32	Bentuolentia	
II	C lare intel.	1		Argongs	88	Sapientia	34	Concordia	22
	Virtus moꝝ.	2		Uſſimulato	88	Partes pruo.	39	Beneficentia	29
	Excellus	6		Lomitas	97	Bona ſuſta	44	Amator ſui	32
	Voluptas	8		Scurra	98	Sagacitas	54	felicis amici	36
	Affectus	12		Rufitius	98	Sententia	58	Quo/l amici	39
	Potentia	13		Lomis	98	An proſunt	64	Amici in fortu.	44
	Habitus	14		Grecētia	104	Inſita virtus	68	Precipū mu.	49
	Medium	17	V	Juſtitia	1	Lōnicio. v̄t.	70	Amicitia malo	50
	Quidv. mo. 20			Quid juſtitia	2	C oluptas		Eudorus	3
	Mediocritas	21		Quid iuſtitia	2			Tolu. ipa ope n̄ ē	20
	Oppſitio	25		Wodi iuſtitia	6	S elicitas		Selicitas	25
	Precepta	29		Proportio	10			Selicitas p̄tela.	29
III	C oluntariū	1		Distributio	20			Selicitas actiu	30
	Circumstantie	10		Comutariū	25			Spuri p̄cipū	33
	Quid volita	12		Lucrum	29			Peritia norati	35
	Electio	14		Bepaflo	31	Quid crines	35		

Cnote que sequitur sunt piecedenti capiti peculiares arg
accōmodate et sequentes capitibus quibusq; proximis seque
tibus. Quae iteo commentario ad litterā infer
te nō sit quo Aristotele literaybis
euadat patētio: minusq; cō
fusa. Iacirco satia sit ut
plurimi: rudi
quādā effigie: crassiac (ut ait) mineras illis animos prepara
ri: ceteris suis in locis exactius: felicitate ostendit cognoscēre.

Cars/habitus recte facienti. vt ars dominicato/a; habitus est recte domos extrudi. et de arte in sexto huīus. **C**onmōe doctrinē virtutes/scientias/intellexus comprehendimus. virtus enī doctrina ques-
dam estibēne; beateqz viuenio. et de ea amplius in sexto huīus. Et scientia doctrina est: recte ex demon-
stratione cognoscendi. Intellexus vero doctrina: recte intelligenti. et de scientia et intellectu amplius in
sextō huīus. **C**actus/sur predictis opationes. Et artis operatio. pplicatio effectio dicis. virtutis moralis:
actus/actio. scientie ho/et intellectus: contēplatio. **C**elestis ei voluntatis opatio: que ex cōsilio pro-
uenit. et delectio in tertio. **C**appere bonū: est suapte natura in bonū ferri/ insingul/ inclinati/ ordi-
nariqz. **O**mnia/oia ordinata. Ordinatio/s regula. Semper iperfectiora perfectior: sūt gratia. homo enī
folus a sue nature diuinitate; suiqz finis rectitudine deūtias: pleriqz suas opationes ac veteri/ inordi-
nat ac querit. hinc pēdet omne malū/ hinc luctus/ hinc lacrimae/ hinc noſtrū exiliū/ his flagella experimur di-
uine clementē non oberrates avitie rectitudine/ cuius pūs patre filio/s reuocatio frequenter: hinc pē-

rissima fata. Et ab nostris operationes ordinabas / et ab nostre dignioris vite rectitudinem cōsequendā
hec disciplina toto conatu nos auitoriam prebet / et preceptorum face illuminat. hanc ergo tūti / p[ro]ce-
p[ro]munturit[us] terite orbitam: qui boni / qui recti / quig[ue] ordinati esse cupitis / et memento frequenter
huius Stoicor[um] sententie.

Semita certe

Tranquille per virtutem patet vnica vite.

Cfinis est gratia cuius quicquid est quiuscumque suscipitur agendum est. **C**finis quilibet est suae naturae et quibusdam vero nostra indigentia. Finis suae naturae semper natura melior est et si que in ipsum ordinatur. ut felicitas melior virtutibus suis. Finis autem nostra indigentia pro nostro indigente modo melior est et si que in ipsum ordinatur. ut sanctitas pro nostra indigentia nostra melior est in medicina et gressu: pro indigentia nostra melior est pastor. hinc finis artium facit indigentia nostra a dignitate naturae degenerare prudenter autem in naturales fines dirigenter sunt enim factui habitus suae naturae actioni cum contemplatiuus gratia. Quo sit et finis prudenter artes degenerant et eas in suis finis non dirigitur. et enim paucitate omnia certa regula. **C**opus est quod ex operatione relinquuntur. ut ex domificatione domus. **C**uitus sunt possessiones vestrum agri. predicta greges pecunie et similia: que via invenientur boni vius gratia moralibus impartiuntur. **C**ars architectonicae ars pincipalis ars praepuia. **C**frena/ephippia/ falere equorum sunt oneramenta. quid frenum eftinorum est. Ephippia/ sella quibus equis inservit. Falere vero equorum infrastructure/ apparatu. **C**Seo dubium surgit quo pacto securatur omnis ars omni doctrina/ omnis actus istud et electio bonum quidam appetere videtur. apetere igitur omnia: bona cui peccata faciliatitudinem est. **C**equum qui in rerum virtute sitate ordinata sunt quedam ab ipso bono. proxime fluitur nec ordinativa tanta sunt: quedam a natura/ et hec secundum ordinacionis tenet locum: et semper in ipsum bonum/ bonis/ assimilatione tunc conatus nituntur non impedita: quedam vero ab humana mente: ut artes/ doctrine/ actus/ et electiones quecumque minus ordinata sunt quodammodo enim ab humana ratione/ et arbitrio (que mutabilita sunt) que plerumque oberrant. pfectiuntur/ fuiamus ordinacionem suscipimus. **F**it itaque res si omnis ars/ omnis doctrina/ omnis actus/ et electio que minus ordinata sunt bonum appetit tanto magis reliqua que multo magis ordinata sunt: ipsi bonum appetit. Et hec argumentatio omnis ars/ omnis doctrina/ omnis actus/ tamen et electio bonum quidam appetere videtur. igitur omnia/ bonum appetunt/ non a parte ad totum: sed a minori ad maius intelligentia est. **E**t per nos ac si hoc pacto argumentetur. omnis ars bona est: igitur tanto magis omnis virtus intellectu alia. Artes/ ars mecanica atque artifices. **B**ecum hic referatur quicquid sic encifare: boni est quod appetit omnia/ vel hoc pacto quod appetunt omnia/ bonum est. **B**am iniquum/ nefas/ putrefactum/ virtutum disciplinam sophistis violari/ verum et quamvis aliam seriam/ grauenam doctrinam. **S**ed hec logicalia missa fas clamus. **C**qua de expositione littere quapropter bene veteres bonum ipsum to esse dixerunt: quod omnia appetunt/ inter Argyropilum et Leonardum controverserunt. **E**t man. Leonardus pert. articulum quem cum quod Aristoteles ad bonum accedit/ altiorum intelligentiam manifeste tentit. **I**cclv. Leonardus hoc postulat litterarum interputationis est/ quapropter bene offendunt sumnum bonum quod omnia appetunt. et Argyropilus articulum exprimitur: per pronomen ipsum expicitur et primo in loco postulat est. quia quis et pronomen ipse in sacris litteris nonnumquam diuinam sit particulariter tu autem item ipse es et in te capitulo huic: quoctera licet hic aliquantum illius diuinioris sensus gratia longius evagari. **M**oralis certe vita nichil aliud est: ab huic mundo diuinorum imitatione ab quantum nobis coecitudo ad diuinam conformatio. et contra natum nichil aliud est: ab huic mundo diuinorum imitatione abcessus/ distillatio. et omnia quae ordinata sunt: summo bono/ summeque appetibili quantum sua natura fert/ alii sunt natum/ ut homines per artes assimilantur quantum ipsum concebat/ ut omnium rerum artifici. et per virtutes morales quibus res moevantur humanae/ assimilantur ipsi bono rebus omnibus prouidenti. et per scientias/ assimilantur ipsi omnia scienti/ per intellectus: omnia intelligenti. et per sapientiam: ipsi summa sapientia. et hec summe beatitudine vestigia ipsi placere putant: ipsaq[ue] acceptare haud alter de priuicii numeris/ sua quidem effigie insignita placere solent. Et inter omnia que deus omnium rerum parentes/ summaque bonitas in hoc sensibili mundo clausit: nichil visa adeo in tot et tantis naturis est ipsum inlaurat/ et in tam pulchris sua bonitatis dotibus aet/ vestigia ipsi assimilari: atque ipse homo/ qui divinitatis sibi concessa sorte non abutitur/ quicq[ue] finem ac quem ipse naturus est sequitur. **I**cclvii solus in hoc inferiori mundo felicitatis (quam paulopost Aristoteles intellegit) capax est. Et rursum propter beatitudinem modi ab ipsum bonum toto nature conata/ assimilatione ipsum bonum/ sumnum bonum omnibus appetere dicuntur. Si enim omnia a sole ora videres/ et ea diuinius contemplares: vides enim quodque quia posset: quatumque suis vires valentes nisi assimilari ipsi soli/ et quanto quod ipsi soli similius enaderent tanto et melius esse cognoscere artes felicitus. quid tum in illo pulchro rerum certaine ad assimilationem. **T**otum existimares/ quid cogitares: nisi res omnes maritine solem defensere/ cultus tanto studio assimilari neim querunt/ vestigiaque requiruntur: et si possent/ nunc quicquidem prius ipsi solem elient alectore. **S**eo illo diuinorum sensu habentus. In quo patet neq[ue] Leonardus neq[ue] Argyropilum in sua trastorsione esse calunianum. nesciunt autem ab littere declarationem pedamus.

Primum cap. quinque concilioribus partitum est.
Primi capituli *Commentarius* ad litteram. **C**onclusio. **O**nnia bonum appetunt. **N**am omnia res sunt omnis doctrina, omnis actus, id est delectio et electio: bonum quiddam appetere videntur, appetere igitur omniam bonum. **S**icut si veteres bene bonum ipsum distinxerint: **D**icit enim esse quod omnia appetuntur. **S**econdo coclusio. **Q**uedam inter se finium diversitas copertur. **M**an finis quidam est operatio, ut artis

citharandi finis: operatio est: fidum scilicet pulsatio: et quibam opus ipsum. ut domificationis finis est ipsa domus: que quidem non operatio sed opus est: finis igitur inter se quedam diuersitas: varierat/ differentiaq; est. ¶ Tertia conclusio. Quorum opera sunt fines: operationes ipse ipsorum operum gratia sufficiunt/ prestabilita; fuit. Nam quorum opera sunt fines: operationes ipse ipsorum operum gratia sufficiunt/ tur: sunt igitur talia opera ipsi operationibus prefabiliora. finis enim ite que in ipsum ordinatur: pre-
stabilito; est. ¶ Quartus conclusio. Multarum scientiarum et artium: multi fines existunt. Scientiarum 4 quidem. nam Arithmetice finis est numerus: numeriq; cognitio: Geometrie magnitudo: et Medicina finis est sanitas: et reliquarum scientiarum finis aliquis aliis est. Artium vero. nam artis nauis factae: finis est ipsa nauis: et artis militaris: victoria: artis vero rei familiaris: domusq; curante: finis est: diui-
tate. notum igitur est multarum scientiarum atq; artium multos esse fines: et de actibus ut de scientiis et artibus idem est iudicium. ¶ Quinta conclusio. Quando varie artes subvna architeconica: precipuaq; 5 arte continentur: ipsius architeconica atq; precipue artis finis: finibus aliaq; artium principalior est. Ut artes quarum hec frenorum factura est: hec ephippium: hec falcarum sub arte continentur eques-
tri: he autem et artes equestris: omniq; sua operatio sub arte militar: et sub architeconica: precipuaq; continentur: ideo artis equestris finis principalior est finibus artium frenorum factuarum: ephippio-
rum: atq; falcarum: et artis militaris finis principalior est experibiliq; artis equestris: et ar-
tum frenorum factinarum: reliquorumq; apparatum equorum. Nam artum effectuariu m huius 6 modi apparet: gratia finis ipsius artis equestris existunt: et rursum earum artium: et artis equestris fines: plus artis militaris gratia: sive finis consummari existunt: igitur finis equestris: finis
bus frenorum factarum et reliquarum predictarum artium experibiliq; et finis artis militaris: ipsius artis equestris fine: finibus inferiorum: item principalior: experibiliq; et eque in omnibus promi-
nent: et cognoscere cum varie artes sub vna architeconica: precipuaq; continetur: ipsius architeco-
nica finis finibus sub se contentarum artium principaliorum ac experibiliorem esse. Et in hoc artis ipa im-
tatur naturam siquidem in tali processu minus principales artes: minime perfecte: perfectissimam sum grata:
ia eni; natura ipa facit. Eni; nichil hic referri an finis architeconice artis: operatio sit: an sit opus: nam
semper finibus inferiorum: contentarumq; artium principalior: experibiliq; habebitur. Et id non mo-
do in artibus vestiis est: sed et in scientiis et virtutibus idem quoq; reperitur. vi si plures scientie virtus gra-
tia suapte natura sunt perte: carum fines illius sine minus precipue: minime expensiles sunt: et si plures
virtutes virtus gratis experiuntur: sunt illarum quos fines illius principalis virtutis sine minus sunt ex-
perimentib; et hoc his bacremus.

¶ Igitur quispiam rerum agendarum est finis: quem nos propter seip- Cap. II 6
sum cetera autem propter hunc volumus: neq; fit ut omnia propter aliud expe-
rimus: effet enim hoc modo sine vlo fine semper ambitio: atq; hinc noster appetitus
inanis vanusq; resultare: corist hunc tamem finem: summum bonum: ipsiusq; optimum
est. ¶ Et ad humanam igitur vitam: magnam huiusc cognitione open afferit. Nam ut sagi-
tari signum habentes: magis id quod oportet attingere possumus. ¶ Quod si ita sit: eni-
dum est hunc ipsum figura quidnam sit comprehendere: et cuius sit scientie vel facultatis per-
cipere. ¶ Ut debet autem eius esse: que maxime dominatur: maximisq; rationem subit ar-
chitecture. Talem autem esse offert ipsa ciuilis facultas: hec enim et quas scientias in ciuitati-
bus esse: et quales quemq; discere: et quousq; oportet: instituire solet. ¶ Has preterea fa-
cultates: que summis affectuunt honoibus: ut rei militari: rei familiaris facultatem: ac
oratorium artem: huius: subesse facultati videmus. cum igitur ceteris actiis scientiis hec vta-
tur: et leges ferat: atq; instituit quid quis agere: et quibus abstinere debeat: huius finis/
ceterarum omnium facultatum contineat fines. Quo sit ut hic finis sit bonum ipsum huma-
num. ¶ Quanq; enim virtus hominis docet: et ciuitatis est bonum: ciuitatis tamen compa-
re conseruareq; bonum: maius atq; perfectius esse videtur. Nam amabile est: et si vni so-
lit: maius autem atq; diuinus est: si genit: ciuitatis sue sit acquisitum: partumq; conferueret.
hec igitur appetit hec doctrina: cum sit facultas quedam ciuilis.

Secundi capituli note. ¶ Virorum operationes: et quae ad ipsas perducunt: actiones nuncupamus.
¶ Agenda et agilita sunt operationes ex virtute: aut ad parandam virtutem (sufficiptib;): item et ipse
ex operationibus acquisitib; virtutes. ¶ Ciuilis facultas est que circa administrationem legum: iusti-
cieq; legitime tota desudat: et cum tres sint reipublice species regia: optimatum: et censu poterum: hec
ciuilis facultas vniuersae dispensativa iusticia: cuncta in rebus mortalibus in imagine primi disponens:
gubernans: cunctisq; solicite prouidens: marime debet in rege lucere: post quem in optimatisbus: et vlti-
mo loco in censu poteribus: in ceteris autem particulariter: ut hanc prouidentie legem: tamq; diuine gu-
bernacionis similitudinem reuenerent admittentibus: obsequientibus: omnem vite honestatem pro-
frequentibus: et omne vicuum tamq; labem diuine assimilationi contraria: et emenitumq; afflatum fu-
glentibus. Lex enim et iustitia est: administratores dei prouidentie quoddam signaculum ac imago:
et ranta lux de celo nobis effulsi: et ut inquit Eurypides etiam hespero luciferozq; splendebat: sua ve-
ro opposita: et profundis emersere tenebris. Et hec moralis disciplina que ethicen: politicen et de mestis-

cam complectitur disciplinam: omnia ppter que sancta ciuilis facultas augusta quadam maiestate exequi:
curare debet. Quo sit vt hac moralis disciplina nulla sit accomodatio: regibus: optimatisbus: et omo reu-
gerendarii amministratoribus: nulla item subdritis virilio: et ut huiusmodi iusticia et iusticie amministra-
tria facultate: quitus et octauis huius nonnulla differet uberior. Sed etiam recte ut ciuilis facultatis no[n]
moralis philosophia audiatur: et illi gaturosgut ab ipsis postib; ut qui rem publica gerere: gubernareq;
habent. Nam hec disciplina in illis gubernat: atq; ad beatam vivit dirigend. habet autoritate in inferiori
bus aut obsequendi lege. Quo sit iterum ut cu[m] omnibus tum singulis p[er] plurimam hec disciplina tum su-
perioribus tum inferioribus et subditis: p[er] certim tam[en] in ipsis reu[er] agendarum amministratoribus lucet:
coequit[er] p[er] participaliter suis finis: et nomine sibi ascelit: ut in illis ciuilis appelletur facultas. ¶ Et coeluo-
rit agentibus vnu fine esse qui agibilium summum bonum elicit: et nomine sibi contemplabilis vnu finem eoz sum-
mum bonum concludere licet: et id quidem sapientie contemplatio est. Et sensibilium vnu finem: eoz sum-
mum bonum: et cum duplex sit vita: hec actua / illa vero contemplativa. actua vite summi boni
hoc in loco ponit Aristoteles: qui finis agibilium est: et in decimo huius moralis institutione: vi
te contemplative summum bonum p[ro]fessus est. Et quoniam iam diuimus moxanimam nichil aliud esse q[ue] diuino
rum quandam imitationem: assimilationem: p[ro]prium est unde he de vita p[er]ceperit: intentionem philosophopho
agnoscere. Deus enim qui d[omi]n[u]m vniuersalium summum bonum est bifariam consideratur. uno modo ut in te ma-
nens diuinitate plenissimum: plenissimum per te luctuissimum: felicissimum: et seipsum solus ut est co-
gnoscens: alto vero modo quasi felix extra: propagans: et p[ro]p[ter] bonitatem exuberantia late diffundens: cui
cta disponens: gubernans omnia: cunctisq; p[ro]videns sufficiens. Id est vita ita contemplatiuum: non
huius vite boni summatum: quatum mortalibus coedetur: adepti: ipm imitatur in sua diuinitate man-
tent: seipm ut et contemplant sapientissimum: optimum reu[er] omniu[m] finem. Id est vita vero actua: si in ea
recte vivimus: ipm imitatur: ut rebus omnibus sua bonitate comunicante: omnia suauter disponen-
tem: sapientib; gubernante omnia: omnibusq; solitete: p[ro]vidente: et ut optimis arct felicissimum reu[er] omniu[m]
patrem arct regere. Quaequo[m] p[er] hec sensibilis ad utilitatem de ritu alipramus: ita quoq; ex agibilis
vita: ad contemplatiuum recte ordina: affligerendum est: est eni; actua amministratiu[m] vita: vt terrena et sensi-
b[us]: contemplatiua vero: vt vivere: arct insubtilis. Et ut Aristoteles philosopho h[ab]et mos sit semp ex sen-
sibilibus nos ad diuina traducere: nichil miru[m] h[ab]et si primo de felicitate actua: p[ro]sequitur: et
si primo summi boni vite actua nobis p[ro]ponat exempli: ad quod ut ad signum tota actua mentis aciem
intendamus: et omnes nostras rigamus actions.

¶ Secundum cap. tribus coclusionis et uno corollario partitum est.

¶ Secundi capituli note. ¶ Tercius coclu. Rer[um] agentium vnu est finis: qui agibilium summi boni est. Nam si vnu est rer[um] agentium finis quem: ppter seipm et reliqua agibilium omnia:
ppter eundem vnu: nec ipse iterum inter agibilium alterius gratia petenuis sit: p[ro]p[ter] agibilium sum-
mum boni est: atqui reu[er] agendarum talis vnu finis est: qui ppter seipm est: et ppter que reliqua omnia ex
perimus agibilium: et qui rursum inter agibilium non alterius experitus experitus gratia: alioquin si inter agibilium sem-
per alterius experitus gratia: hic proculis euaderet infinitus et noster naturalis appetitus irritus: va-
nusq; haberetur: id autem ita esse non potest: nam nichil in natura fructu: vanity: octo iungit vnu. In rebus
igitur agentium vnu est finis: qui agibilium summi boni est. ¶ Secunda coclu. Plurimum ad nostram vi-
tam ducit huius summi boni cognitionem. Nam ad ipm cognitionem omnes actiones: operationes nostras di-
rigemus: haud fecit as sagittarii omnes: agitantes virgines ad signa: arcti hoc facientes facilius nostri
finem ad ipsi censem: cōducit igitur ad nostram vitam: huius summi boni cognitionem. ¶ Corollariu[m].
Quapropter quid huiusmodi bonu[m] sit: et cui facultatis annitendu[m] est: rati mineralia comprehendere. Nam
vt dictum est id cognoscere ad nostram vitam conduct: momentu[m] habet plurimum. ¶ Tertius conclusio.
¶ Summum agibilium bonu[m]: optimusq; finis: ciuilis facultatis est: et videbitur. Nec ab re quide. ¶ P[rimo]. nam
merito eius boni facultatis exstitit: que maxime omnium ut architeconica: principalissima est: talis autem est ipsi ciuilis facultas: vt p[ro]p[ter] que omnia in ciuitatibus instituitur: vt
que discipline sequente: quid viscer oporteat: et quantum: et quid fugere: igitur eius est summus agi-
bilium finis. ¶ Secundo huius facultatis summu[m] agendum bonum iure tribuendum est: que actuas
facultates honoarissimas sub se continet et que illis vitatur: nam perfectio eius finis: allarum finis fa-
culturum merito continet: atqui ciuilis facultatis talis esse vitetur: continet enim sub se facultates ret
militaris et oratorium que honoarissime sunt: et domesticam: et reliquas omnes actuas disciplinas: illisq;
vitatur quotiens cari operari desiderat: autr[um] leges terat: aut ut quis agentiu[m] sit instituat: a quo ue[st] ab
horren: abstinencie: ut igitur summu[m] bonum: ciuilis facultati tribuendum est. ¶ Tertio huius facultati
ut summu[m] bonum a[cc]ordendum est: que plurimum bonum intedit: ut que magis sit diuini boni: summeq;
emula p[ro]videntie. Quis enim simile sit vnu bonum: et ciuilis bonum: maius tamen: perfectius ac vnu
nisi ipsi communis boni coparare: comparatusq; coferuare q[ue] vni soli: et si amabile sit hoc pacto vnu
bonum: amabilis tamq; gentis: ciuitatumq; bonum: nam id pulchritus amplius: diuinitusq; habentur:
at ciuilis facultas maxime omnium: plurimi: arct communis boni intendit: ac circa id sua rora delubat ope-
ra: igitur summu[m] agibilium bonum: optimusq; eoz huius ciuilis facultati merito tribuendum est. Erde
iustitia que huius facultatis robur exstitit: quintus huius diligenter discussit: erit eo in loco id torius
quod iam hic rudi quasi effigie pretacatum est.

¶ Tercie autem sat[is] si declarabit perinde atq; subiecta materia postulat. ipsu[m] Cap. III
en[ti] exactum non est in oibus simili modo rationibus flagitandum: sicut nec in usc
que per artem conscient. ¶ honesta autem et iusta de quibus ciuilis p[ro]siderat tantu[m]
differentiam: erozentesq; habent: ut legem tantum elevideatur: et no[n] natura: talem etiam que-
a.iii.

dam errorēm habent et ipa bona: quia cōpluribus ex ipis accident detrimēta. iam enī qui
dam ob diuitias: quidā ob fortitudinem perire. amabileiḡ est de talibus atq; ex talibus
dientes: grossō modo figurac̄ verū iplum ostēdere: et cōd̄c̄t̄ que sunt plerumq; atq; ex ta
libus dientes talia et cōducere. cōd̄c̄modo et vñiq; audizōrem ea que dicuntur accep
tare oportet. est enim eruditū exactum iplū eatenus in vnoquoq; genere flagitare: quatenus
fert ipius re natura. C Simile nanc̄ydeſ elle mathematicū luadente probare: et ab ora
tore demonstrationes exigere. C Atqui bene quisq; iudicat ea que cognoscit: et ipsoꝝ bonus
est iudeoꝝ. Is ergo in vnaquaq; re bene iudicat qui in illa est eruditus. absolute autē qui est in
omnibus eruditus. quapropter iuuenis ciuilis discipline nō est idoneus auditōꝝ. Est enī ru
dis activit̄. Ex his aut̄ et de his ipse rationes efficiunt. C Preterea cū perturbationes se
quatur: vane sineq; vilitate audit̄: quippe cum finis nō cognitioni sit sed actio. Interēst aut̄
nicil iuuenis sit etate: an moribus iuuenis similis. non enī defectio sit ob tempus. sed quia
vniuit et persequit̄ singula cū perturbatione. talibus enī inutilis fit ipa cognitioni: perinde atq;
incōtinētibus ip̄is. C Iis aut̄ qui sua rationes subiiciunt appetitiones cū rationeaḡ agit:
magno afferre potest iudicatio. De auditōꝝ igit̄ et quoniam modo rationes sunt acceptiōꝝ:
magno dōminūm: tot etorū loci sint dicta.

Tertii capituli note. **D**icitur plerisque et honesta et iusta: error: discrepantiam habere ergo tempore facta et honesta et iusta sunt: alio vero in honesta atque iusta, ergo loco facta et personis quibusdam: honesta et iusta: aliovero loco: aliisque honesta atque iusta. **C**onstat notat Brissotius multos iam ppter diuitias: et alla plerisque similia bona perfite: clamat hoc et Satyricus
Nocturna togam nocturnae petuntur.

Eugenais

Militia et torrens dicendi copia, multis
Et sua mortifera est facundia, viribus ille
Consilus perit, admiransq; lacertis.
Sed plures nimia congesta pecunia cura

Strangulat: et cuncta exuperans patrimonia census

Ergo ne in hec fortunae bona ruitus precipitatores / ne tot curiosi / tot vigiliis / tot sudoribus velstra que
rite detrimera. sed virtute querite magistrorum quae vos mediocritate contentos esse opotere docebit, siqu
i dem rerum mediocritas (vt sapienti Solonem placeat) non resu copia felicem facit. Juuenis nō tantum
etate iuuenis sit hic intelligentia: quanti qui iuueniles affectus / voluppatatibus ac perturbationes sequit
ur / vt perlungi et in etate iuuenies facere solent. Quo firu quis statim deprehendat iuuenis cui studium
de moribus non sapit / et qui de voluppatatibus blandicilis sermones liberter admittit: et si etate sit case
scens. Qualis sit etate iuuenis et q̄ perturbationibus obnubitos nos docet Horatius.

Mozartus

Selit paribus colludere / et iram
Colligit et ponit temere / et mutatur in horas
Imberbis iuuenis. tandem custode remoto
Haud equis / canibusq; et apicci gramine cam
Cereus in vicium flecti / monitozibus asper /

Secundum tuos prouisios / prodigus eris.
Sed & iuuenes psefertur quos studiorum detinet amor si virtutum studia nō sequimini: vicium rete sub-
tentet in quod ptoinam declaratis precipites ac miseri. Due mihi eis sunt: hec virtus illa vero vicioz-
itas et vi in vili virtutis ambuletis aut in amplissima viceclio debitis obserretis necesse est. Et proinde vos idem
aut ex Stoicorum preceptis ad virtutis studia totis viribus / rotis lacertis incumbere ammonet his
in modum.

Taper

Proces ante diem librum cum lumine; si non
Intendatis animum stuvii et rebus honestis;
Inuidit vel amor et vigil roqueret, nam cur
Leve levum oscula festinas demere? quod
Est animum / diffusa curandus tempus in annum.
Dimidium facit qui cepit habere sapere aude.
Incipit et viuendi qui recte prozogat annum
Justiciam expectat dum defensam amissat illa
et abhinc et lohetur in omne voluntatis enum-
eratio.

Labitur / er labetur / in omne vobis / eum:
Cromine cū illis facultate h[ab]e mozaem philosophiā audi. **P**erturbationes / affectiones / v[er]o / cu-
/ p[ro]tates / o[ste]ra / insubile et similia. **I**ncontingentes sunt qui sanum iudicium habent: se[nt] perturbationes
/ bene vincuntur; quales ap[er]t poetas singul[ar]e M[od]os.

Ctertium cap. tribus conclusionibus partitum est.

Let us Capitis commentarius ad litteram. **P**rima conclusio. In hac tradenda disciplina non passim exacta / demonstrativa certitudine expectanda est. **P**rimo, nam ut in artificium operibus non omnino similibus rationibus certitudo querenda est, ut in consequentiis disciplinis, sed in eis istis veritate rannum

...quicquid est in eo quod est in eo quod non est. sed in eo quod est in eo quod non est. hoc est in eo quod non est.

invagare satis est: quiantur carum natura postular: materiæ ipsa requiri. igit et in hac tradenda disciplina natia esse putandum est: si perinde veru perquirire: atque materia ipsa postular: ac requiri. **C** Secundo pleraq honesta et iusta: de quibus mox alios cōsiderant: tantæ differentia et discrepantiam habent: vi legem tantus et non natura costare videntur. Itenim et pleraq bona circa que veritatem: ob nonnulla derimenti que frequenter ab illis cōtingunt. iam enim multi ob diuinata perire: multa illis opere fortitudine. igit in tamum perquisitione non exacta certitudo querenda est: sed satis erit in talibus rudi modo: et figura quadam verum perueligare. et ex iis que per plurimum sunt: similia: et que ut plurimum continent: concludere. sic et innumerique auditore que dicuntur omnia: secundum eam materialia recipere oportet. est enim eruditæ etenim audire veru in quoque docendi genere exigere: quatenus eius natura rei admittit. **C** Tertio. ratiocinatio et mathematicum probare suadente: et ab oratore demonstratione exigere. simile enim id est. igit et ratiocinatum erit in hac disciplina (verbi et in reliquo omnibus illis) rationibus quæcavitate et materia ipsa postulabatur: non abire contentus. **C** Secundo conclusio. Juuenis non est huius discipline cōsentaneus: idoneusque auditio. **C** Primum quoniamque bonus index est eos qui nouit: et singula recte iudicat qui in singulis eruditis: ut erutius grāmatiquis: grāmatica: et eruditus rhetor: rhetorica. et omnino omnia recte iudicat: qui in omnibus erutius est: at lunaris rectus est et ineruditus actu: operationis: quæde: de quibus tam in hac mox disciplina: omnis ratio: sermog habet. non igit iuuenis recte iudicabit. quapropter neq est hic disciplina aptus: idoneusque auditio. **C** Secundo hauquaque putabilis huius discipline conueniens auditio: qui ex hac disciplina nullam superius est: virtute: atque inuenientis ex huius discipline studiorum utilitate nullam sūcipiet: nam perturbationis sequax est: et huius discipline finis actionis est: non cognitio: non erit igit iuuenis huius institutionis: conueniens: idoneusque auditio. Et nichil hic referat etiam te iuuenis est in incōpositis moribundus iuueni similius: nec ob tempus iuueni dicimus: sed quia quoniamque vir iuuenis: singula cum animi perturbatione: plesque: et reuera quicunque sunt tales: iti inutilis erit huius discipline cognitione: haec seorsum ac incontinentiis causa fons collis: ne alteris: et ego ritibus: cuius mea medicorum confitula audiendum: nichil quidem facientibus. **C** Tertia conclusio. Qui usus cupititates rationis subtilitatem aperte huius discipline auditores. Nam huius discipline perceptio: multa illis cōmoditatim affecta: virue eos secundum rectam rationem: et absit perturbatione in via quaquæ virtute ad operandum invita ipsa dirigat: quædam modum ex sequitur elucefet amplius. Sed circa hoc negocium: nam circa summum nostrarum actionum actione bonum: et que pacis rationes huius discipline sint exquirere: qui eius iuuent: et qui inuidonei futuri sini auditores: hancen satis sit dictum.

Uinc autem repetentes dicamus: cui ois cognitio atque electio bonum quoddam **Lap. III.**

ⁱⁱ affecter; quidnam sit id quod ciuiilem appetere dicimus facultate; et quid omnium rerum

Propter anterius quod iam huius loco dicitum est apparet quod omnia illa etiam agendarum supremum sit bonum. **C**on nomine igitur omnes ferent de ipso cōsentient, Nam et vulgus et elegantes felicitate inquietunt esse, atque bene vivere/bene agere/feliciter esse; eadem esse putant. De felicitate autem quoniam similiter vulgus ac sa- pientes eam assignant, quidam enim vnum quid coram que clara/manifestaque sunt (nam etiam esse putant) ut voluptate/aut diuitiis/aut honore/quidam aliquis aliud, per sepe etiam vnius idemque diuersum. Nam cum egrotat sanitatem: cum pauper est diuitias, ignorationis vero cōscia fuerint eos admiratur qui magnū aliquid et ultra vires ipsorum dicunt, quidam aut̄ preter hec plus re bona; aliud quoddam per se esse putabant: quod quidēt et his viueret et sint bona censire re causam esse, omnes igit̄ opiniones scrutari superuacancum est fortasse. Satis aut̄ erit: si

cas scrutabimur que maxime extant aut ratione aliquam habere vident. **C**ateni ne lateat nos: eas inter se ratiōnes differēt que a principiis p̄sistunt: et que ad principia p̄gredi. Recte enim et Plato dubitabat atq; quererat: vtrū a principiis ad principia sit ipsa via: it in stadio ad calcem ex iūce qui premia ponunt: an contraria. Enimvero semper est a nota in-
cipiōrum. hec autē duobus modis talia sunt. alia nāng sunt nobis: alia simpliciter nota. no-
bis igitur forsitan ex iūce incipiendo est: que nobis nota. **C**Quocirca bene institutum mori-
bus cum esse oportet: qui de honestis et iustis: et omni ciuii ratione est sufficienter auditu-
rus. Est enim principium ex se. atq; si hoc satis cōst̄et: non opus erit ipso cur est. talis autem
aut habet principia: aut accipere facile potest. cui vero neutrum horum inest: is Hesiodi sen-
tentiam audiat hisce carminibus explicatam.

Optimus ille quidem est: ex se scilicet qui omnia novit;
Perceptus que post et semper sunt meliora.
Iis rursus bonus est paret qui recta monenti,
At qui ex se nescit: cuique nec porrigit aures
Verbo perciat: demens et inutilis ille est.

Ut bona percipliat: dementis et iniustius uicat.
Quarti capituli note: **S**edecim de felicitate opiniones. **B**ulla. **V**oluptrias. **D**ivitie. **H**onor. **S**anitas. **S**cientia. **I**deas. **P**otestate. **R**obur. **G**enus. **V**irtus. **P**rovidence. **A**sapientia. **A**ggregati. **B**ene agere. **V**irtutis. **F**usus. **C**ontra est felicitate tollentium mentem. **P**yrhonis helienensis. **E**urylochus. **Z**enophans; et similis nullus bo-

f= Ψyrpho
s. curylochus
o= xenophanes

Bristippas. num aut malum esse austrinissi: sed hec dum ab omni schola irrisa/ atq; explosa est. ¶ Secunda est pon-
tiu[m] voluntate vt Bristippi et Epicuri et Cirenaicorum/ et cocorum Epicuri et Eudori Eniu[i]: sed quivo
luptates corporales que momentane sunt tam perditae, p[ro]sequuntur: eos pariter irridet et ammonet q[ui] va-
ne sunt cogitare poeta hunc in modum.

Crefus
Didas
Damascipp,
Horatius

Dias
Didas
Damascipp,
Horatius

Portio dum bibimus/dum ferta/vnguenta/pueras
Hoc cinimus: obrepit non intellecta senectus.

Lertia est ponentia diuitias felicitatem esse. vt Lydius Creslus/Didas Physgius: et similes fecere. et
anarus ille qui iustis p[re]terit[us] suo sepulcro insculperet: quanti hereditatis quisq[ue] accepisset: quo quā
tam felix ipse fuisse agnoscet posteritas. de quo inquit Damascippus Stoicus

Quoad virit credidit ingens
Maupieri vicit/ et cauit nil acris. vrsi

Forte minus locuples vno quadrante: periret.

Ipse videtur sibi nequior.

De diuitiis sūt sententiae et hironie satyricorum

Omnis enim res

Virtus fama / diuina / humanaq[ue] pulchritus

Diuitiae parent, quas qui construerit illa

Clarus erit: fortis / iustus / sapientis / etiam rex

Et quidquid volerit: hoc veluti virtute paratum

Silicet reorem cum dore/ fidemq[ue] et amicos

Et genus/ et formam regina pecunia donat

Ne bene nāmārum decorat fūdella/ venusq[ue]

Et viuēsaliter omnes auratos huius est perditissime secte Satyrica hoc carmine taxat.

Qui mirantur opes: nulla exempla beatu

Mauperiis illi putant: iuuenes horantur: vi illam

Irre viam persagitt: et ibidem incumbere sece.

Quarta est co[u]i qui ponunt felicitatem esse honorem. vt Periander Corinthius. Lycophron: et ferme
ambitiosi quatuor. Sed et honoris desu[n]ta finis bona: declarant fortunam Galerianum Augusti instabilitas: qui
doctrina et eloqua clarius et conspicuus honoribus contra Pericas agens incavat: in potestate regis

Pericartum incidit: et ignominia seruitute apud eum colerent: vt ipse fener acutus humi: regem equum
ascensurum non manu[m] sed dorso temp[er]e attolleret. ¶ Quinta est ponentia esse sanitatem vt qui aduerseva-
litudine labores. ¶ Sexta est ponentia esse scientiam vt Herillus Calcidonius opinatus est: et Socrates/
Socratis dicitur: p[ro]p[ter] ignorantiā et pluri[us]. ¶ Septima est ponentia felicitate esse teoam: et hanc Epi-
charnius/Sphereus/Plato/ s[ic!] sequaces induxerunt. ¶ Octava est ponentia eam esse pulchritudinem:
et hanc Opheus sub Arcis fabula velutina: h[ab]uit succumbunt opinioni molliculi quidam qui se curiosi-
usculi more mulierum et comunt et ornant. ¶ Nonna est co[u]i qui eam corporis fortitudinem esse putant.
vt Milo Crotoniensis et Brute[ri]um pars plurima. ¶ Decima est eorum qui credunt esse nobilitatem et
quidam qui p[ro]pter genus tumentur: et salvidi quidam homines de quibus nullo respectu ceteri contineuntur
(vt Satyrica inquit). Cui viles pulchritudo infelicitas ovis. Ut deversi nobilibus nullus hic sermo est: in
quibus parenti hereditaria virtus elucet: et qui vicius suis virtutibus ac officiis niteuntur: atq[ue] micat.
nam hi homini generosissimi modestissimi: humanissimi: superius sine nos ab aucta p[ro]bitate quicq[ue] degenerat.

¶ Undecima est ponentia esse virtutem vt Zenonis Little/ Cleantis/ Posidonii/ Decatoni/ Diogenis
Babylonici et aliorum Stoicorum. Et sumū felicitas sapientes evocant: que Horatius q[ui] illi plus equo tributa
immoderata est: hoc modo interterit.

Ab summanam sapientem vno minor est Joueritiae/

Liber/ honoratus pulcher/ reu[n]dis regum/

Precipuis sanus nisi cum punita labore.

Quodocetra est ponentia seru[us] p[ro]udentia Bionis Boishenensis. ¶ Decimatercia est ponentia esse sapt
entiam vt Bionis Poriensis. ¶ Decimaquarta est ponentia esse ex his aggregatum. vt Thaletis Didotis

¶ Decimaquinta est ponentiam idem esse felicitate bene agere. vt Pittaci Mytilenei. ¶ Decima-

sexta est ponentia felicitate esse virtutis vium/ et operatione immo optimo virtutis: vt Brise[ri]us/ Briso

telicis omnes ponunt. Sed hec longius: p[ro]p[ter] nimium effert. ¶ Stadium est octaua pars miliarium: ten-

tum vigintiquing[ue] passus corintheis. ¶ Larmina Hesiodi in cōmentario abiecta sunt Nicholai Galensis

nobilis rhomani qui adolecens Hezicicum traxit Hesiodi qui et in prima iuuentu fatis concessit.

¶ Quartum cap. tribus cōclusiōnibus et uno corellario partitum est.

Quarti capituli Cōmetarius ad litteram. ¶ Prima cōclusio. Expebit cognoscere quid lo supremi bo-

nus sit ad quo hec morales facultas nos intendit perducere. Nam superius dicti est omnē doctrinā/

pariter et electione boni quodā appetere: hec aut facultas doctrina quedam est: bonū igitur quodā

affecit: et id summa rerum agendarū bonū iam esse dicit. est. exposito igitur quid sit huiusmodi sumū

bonū cognoscere. ¶ Secunda conclusio. De summo bono veteres in aliquo cōfiderunt: dissenserunt in

aliquo. Nam ferme omnes in nomine cōfidentia et summi humani bonū vocetur felicitas: cōfidentia

et bene vivere: bene agere: et felicem esse. idemq[ue] esse. Altero dissenserunt quenam res ea sit felicitas:

ne vultus eodem modo id assignat: arc[us] sapientes: nonnulli enī cōsum in patentibus: manifestisq[ue] bonis

quam felicitate collocantib[us] in voluntatibus: hi vultus: quib[us] vero vno tēpore vni si: et alio tēpore ali-

uo: vt egris bona valitudine felicitate putant: iuvantes facili fani sed pauperes: diuitias runc putant felicitata-

tem: diuitias autē facili sed ignari: sententia mutant felicitatemq[ue] iudicant scientia: summe admirantes eos

13

14

qui magnū aliquod et supra eoru[m] captū ex scientia memorant: atq[ue] possunt: alijs vero cōtentū felicitate
esse bonū quoddam per se atq[ue] separatum: vt eam/ quod causa sit omnibus predictis ut bona existant. sed
omnes recensere opiniones ferme superuacanē esset: et factis hoc fuerit si e[st] que apparent: et alijs

quam p[ro]ficiuntur alie sunt ab iis: que pergit ad p[ri]ncipia. Nam p[ro]pter hoc recte Plat[on]o dubitabat: querebatq[ue]
an in discipiulis a p[ri]ncipiis/ an ad p[ri]ncipa via sit: queas novorum currentibus in studio cum ad fine p[re]-
mia ponitur: aut contraria cum ponitur ad p[ri]ncipa: curvis est nūtia a p[ri]ncipio et nūtia ad p[ri]ncipū. sed huic
dubitacioni Plat[on]o sat[is] faceret promptū est: semper esse a notioribus incipendi: et bisarioram notiora
esse et simpliciter: et quo ad nos: et cum p[ro]p[ter]a p[ri]ncipia: curvis est nota nō sūt a notioribus incipendi: et bisarioram notiora
esse et simpliciter: et quo ad nos: et cum p[ro]p[ter]a p[ri]ncipia: curvis est nota nō sūt a notioribus nobis: ad p[ri]ncipa pro-
cedimus: cum vero ea nota et reliqua ignota: ab iis p[ro]cedimus ad reliqua. Et ferme cum adhuc ruves ad

aliquā doctrinā p[ro]mīt iter arripiūs notioribus nobis ad p[ri]ncipia: p[ri]ma via nobis est. ¶ Correla-
rium. Quo sit vt bene mo[r]ibus educari esse oportet eum: qui in hac disciplina de honestate/ iusticia/ om-
nīs moralis virtutis ratione: sufficienter est auditorius. Nam p[ri]ncipa ex se et non per alia p[ri]ncipa: co-
gnita esse debent: et cui hoc sufficienter constiterit certum habebiturnō querer cur p[ri]ncipa vera sint: at
qui bene mo[r]ibus educari est: aut iam huius doctrinae p[ri]ncipa tener: aut facile a recte docete recipier.
qui ast nec p[ri]ncipa ipsa habet: neq[ue] facile a docente recipier audiat. ¶ Secundum.

Optimus hic se[ns]e qui nouit cuncta magistru[m].
Prospicens rerum finis: meliora secutus.
Dignum laude virum parentē recta monenti:
Credimus ille tamē sibi qui non confitit: et qui

Alterius p[re]cepta fugitivū inutilis ille est.

¶ Ed nos co[re]deamus unde ingressi sumus. Sūmū enī bonū felicitateis nō. Cap. V
sinc ratione ex viuēdi modo vident existimare: vulgus quidē et importunissimi: vo-

luptatem. Quapropter et deinde voluntatibus vitam amat. Tres enī sunt maxime
que preccellunt: ca[us]a que nūc dicitur est: et ciuilis: et cōtemplativa tercia. ¶ Vulgus igit[ur] man-
cipiū simile penitus esse vide: et ciuilis: et cōtemplativa ex complures eoz

qui sunt in potestatibus cōstituti: perinde atq[ue] Sarbanapalus viuunt. ¶ Elegantes autem
et ad agendum idonei: honore. Illos enī finis fere ciuilis est vite. Videatur aut ab eo dista-
re quod querimus: nam in iis potius qui afficiunt: q[ui] in iis qui afficiuntur honoribus: esse vi-
detur. sumū autem bonū propriū quid: taleq[ue] esse yaticinamur vt auferri facile nequeat.

¶ Preterea honorē persequi videatur: vt seipso bonos esse credant: itaq[ue] a prudentibus/ et
apud eos qui ipsos cognoscunt: et virtute honoribus affici querunt. conflatisq[ue] secundūm
hos ipsos: honorē p[ro]p[ter] se p[ro]babiliorē esse virtutē. ¶ Atq[ue] fortior et finem quispli ciuilis vite ma-
gis hanc esse putauerit: verum etiā videtur imperfectio esse. Videatur enī posse virtutem
habentē: et dormire aut non agere quicq[ue] per vitam: et insuper in maximis malis atq[ue] ad-
uersitatibus fortune postum esse: cum vero qui ita se habent: nō felicē dixerit: nisi qui po-
sitionem obleruat. Sed hec hactenus: satis enī de his est etiā cōversationib[us] dicitum. De cō-
templatrice autē vita: quam terciā dicitur: in sequentibus cōsiderationē faciemus. ¶ Eayc
ro que pecunia incumbit: violenta quēdā est vita. Ipseq[ue] diuitiae: non sunt id q[ui] querimus
bonum: viiles enī sunt et ob aliis. Quapropter ea que plū sunt dicta: potius quispli finis
esse existimauerit: quippe cum p[ro]pter se expectant: at neq[ue] etiam illa vident: quanq[ue] ad ipsa
complures iacte sunt rationes. ¶ Hec igit[ur] missa faciamus.

Quinti capitoli seru[us] equi/ oues/ et cōempta manu caperent. ¶ Qui pecunia
busitū simile degunt: felices ideo esse nequeant: q[ui] vita felicē diuinōsū st[et] emula: nō autē infirmi: atq[ue]
nature illūsumū. ¶ Sarbanapalus ultimus rex. Assiriorū: qui omni deliciarū mollicie deflexit p[er]-
ditissimum. Id quē te ea videber[is] venit Arbaucus vnu fuoz[us] prefectus qui Medis p[ro]ficebat. vix autē
omissus: cum tandem inter pellicum greges repert. In habitu mulieb[us] purpura colo nentem: et pensa in
ter virgunculas dispensante: oculo[rum] lasciuia anteente omnes: in dignatis aut Arbaucus hoc effemini-
tum monstrū viris p[ro]fessi: bellum inferat. Sarbanapalus vero p[ro]mī latibula querēs: mox vecors ad bel-
la trudetur: superatus in regia receptus accenam pyram cum suis vultus cōfentit: et molliciem vindi-
cūs flāmī exiit: neq[ue] enī indigni fuit tantū facinus (ne alii cederet in exemplū) iustis vultibus sp[irit]u
mis ep[er]ari: et eius hoc circumfertur Epigrāma.

Cum te mortalem notis p[ro]ficiunt expte.

Velutis animū: poli morteni nulla voluptas.

Cūus et hec feruntur p[re]cepta eve/bibe/lude. Sed timeant qui vt Sarbanapalus viuunt audire ex iusta

dei sententia mortis p[ro]ficiunt (quod et dicit Horatius) horribili tuba sonantem.

Luſiti sat[is] / eſſi ſatiſ/ arcti bibſiſ.

Tempus abi[re] tibi est: tunc item / vñb[us] / et cōtemples / eternasq[ue] flāmī misib[us] / voluntatis amatorib[us] debitas:

¶ Inter opiniones de felicitate cōtententes: tres summopere excellunt. Prima in voluntatibus felici-
tatem collocat: et hec vulgaris vita nūcupatur. Secunda in honoribus: et dicitur vita ciuilis. Tertia vero

Sarbanapalus
Julianus
Arbaucus

Horatius

in idea, et hec felicitas ab ipsis cōtemplativa vita nominatur. **C**orone/ conuentiones/ congressiones/ gymnaſtice litteratorii: simul qualibet de re differentiis/ disciplinarum cōcertantum rationibus.

C Quintus cap. quinq[ue] cōclusionibus partitum est.

Quinti capituli Cōmentarius ad litteram. **P**rima cōclusio. Qui felicitatem in voluptate collocant: non sine ratione apparet la loquuntur. Nam hi ex viuendi modo id astruunt: in quo nichil voluptate se re perire iudicant prestantius. et icti rō voluptatis vitam: maxime diligunt. non igitur id absq[ue] ratione ap parentia faciunt. Et hi sunt vulgus: atq[ue] hominiū praeclarissimi/ importunitissimi. Et tres maxime ex piece dentibus felicitatis opinionebus precelunt. Prima in voluptatibus felicitate collocat: et vulgaris vita nūcupatur. Secundus in honoribus: et dictur vita ciuilis. Tertia vero in idea: et hec vita contemplativa ab ipsis nominatur. **S**econda cōclusio. huicmodi voluptas minime felicitas putabatur. Nam hoc partito viuentis rei maxima felicitas erit. et pecuniam vite similiis eligunt. non igitur in ea consistit felicitas. atramē sue vite magni sumunt argumentum: et plurimi prestantiores atq[ue] in dignitate cōfiniti: hanc vite mollicem sequentes (vt Sarvanapalus) vivunt. nam maiores in agendo inferiorum duces sunt ac exemplum. **T**ertia conclusio. Honos: quē eleganter virtus et moderandis rebus accomodatores/ ciuilis vite finem praestrutum: minime felicitas est. **P**rimo quidē. nam honor longe a felicitate quam querimus distat. Et enī felicitas bonū quodammodo ppriū/ internū/ et quod facile auferri nequeat. honor aut̄ contra exterius bonū est: et quod perfecte valeat auferri. nā in honoratibus magis: in eo qui honoratur: honor ipse consistit. non est igit̄ ipse honor aſtrudens felicitas. **S**ecundo qui hacoh noīs opinione tenent: p̄fimer honoriari querunt ut boni videant. hinc sumptuosa p̄udentibus et tis qui eis cognoscunt honoribus affici maximū videntur: quo se virtutis opinione inducunt. igitur ita facientes virūtūm honoris p̄stantiorē efficiunt: ut p̄pore cuius gratiaverant querunt. Sed hac forte ratione putabat alii quis virtutē efficitur: atq[ue] cam ipsam esse vite ciuilis finem. **Q**uartā cōclusio. Virtus felicitas nō est. Nam virtus felicitate videtur inferior: quādōquidē virtutē habens dormire valer: et nichil per vitam agere: infupē maximis/ durissimis/ calamitatibus premi: atq[ue] tota vita sic cotiē spontē/ et extremis aduersitatibus vallatum: atq[ue] p̄fsum: nullus ponet illa felicitas: nisi p̄ficiā quādam curiosus positio nem suam tuetur et defendat. virtus igitur felicitas non est. Et de his hactenus. nam de his abundat in gymnaſtice cōgrediōibus indies discūrſit. et de cōplaricē vita paulo p̄f sermo futurus est. **C**uin cōclusio. Summū rerū agendā bonū: hanc q̄ in viuitis collacōnū est. Nam viuitis bona vīte sunt: sed violentiam/ et p̄pter alterū experīte. voluptas autē et honor etiam. p̄pter se experītur. esset igit̄ uti voluptas aut̄ honor potius felicitas: q̄ ipse dicitur. non enim voluptas aut̄ honor ut tam quoc̄ mon stratum est: felicitas exultat. tanto minus igitur felicitas in diuitiis collacōnū est. summū ergo rerū agen darum bonum hanc q̄ in diuitiis est collacōnū. Et quādū multis rationibus nūc voluptatis/ nūc honorenī/ nūc diuitiis summū bonum esse contendant illa tamen perparum apparent. quapropter in tantum hec misa facianus.

Restat autem fortasse de viuenteralib[us] bono cōsidere/ et quoniam mo- **C**ap. VI
podo dicunt dubitare: quādō hec questio perardua nobis est: ppter ea q̄ amici sūt qui
formas ipsas introducerunt. verum melius fortisan et oportere videbis/ sua quoq[ue] p̄zertim philophos: p̄pō veritatis salutē refellere. nam cum ambo sint amici: sancti est
honorē veritatis p̄fere. **Q**ui igitur hanc attulerunt opinionē: in ille nō faciebat ideas/ in quibus prius et posterius esse dicebant. Idcirco neq[ue] numeroz. docam cōficiabant. at bonū
et in substantia dicis: et in quali: et in co quod est ad aliquid. atq[ue] id est per se/ substantia
ue: prius et ea natura: quod est ad aliquid. Est enim hoc ppagini et accidentē eius quoq[ue] est:
simile. quibus efficitur: ut non sit in oībus communis quedam idea. **P**reterea cum bonum
equē atq[ue] id quoq[ue] est dicatur: nam et in substantia dicis bonum: ut mens et deus: et in qua
li: virtus: et in quanto: mediocre: et in relatione: vīte: et in tempore: occasio: et in loco: mora:
et alia istiusmodi. **L**onstat non esse cōmune quādō viuenterale ac vīnum: non enim in oībus
poicamentis: sed in vīno tantummodo dicere. **P**reterea cum eoz que vīnam habet idea: vīna sit et scientia: bonoz etiam omnī vīna scientia quedam esset. nūc autem plures sunt et
ezūm que sub eodem p̄dicamento sunt collacōnū: ut temporis: in bello quidē militaris fa
cultas/ in egritudine autem ars medendi. et medicis: in alimento quidē medicina/ in la
boribus autem ars corporis exercendi. **D**ubitauerit autem quispiam: quidnam et velint
dicere ipsum quodē si vīna et eadem hominis est ratio: et in ipso homine et in homine. nam
quo vīrc est homo: hoc differentiam inter se nullam habebunt. quod si ita est: neq[ue] quo
vīrc est bonum. **A**tuero neq[ue] quiā perpetuū est ideo magis est bonum: si quidem neq[ue]
diuitiūm altūm magis est album: q̄ vīniū album dicit. probabilius autem de ipso vide
tur dicere Pythagorici: ipsum vīnum in bonoz serie collocantes / quos secutus videtur et
Pseusippus. Seo de his quidē aliis est sermo. **I**n iūs autem que dicta sunt: cōtrou
ria quedam videatur: q̄ rationes non de omni bono sunt dicta, dicuntur autem vīna specie bo-

na: ea que amantur per se. ea vero que hec efficiunt: aut aliquo modo conseruant/ aut cōtra
ria phibent. ppter hec ipsa: modoq[ue] alio: bona dicunt. constatigitur bona bifariam dici:
alia per se: alia ppter illa. **S**e iunctis igitur per se bonis/ a bonis vīlibus: cōsideremus si ea
que sunt per se vīna idea bona dicant. at quenam quāpiam posuerit per se bona: an ea que
et sine aliis psequitur: quale est sapere/ et vidēre/ et voluptates nōnullae/ atq[ue] honores/ dec
enim tamētū. ppter aliud quāpiam psequitur: tamen ex iūs esse posuerit quāpiā que sunt
per se bona: an nichil aliud ppter dicam ponendum est: quare forma res quādā erit inanis.
Si hec quoq[ue] per se sunt bona: eadem in his omnibus ipsius boni rationem inesse oport
ebit: perinde atq[ue] albedinis ratio eadem est in iūne atq[ue] cerula. at honoris: et prudentiae/ et
voluptatis hoc ipso quo bona sunt diuerse sunt rationes ac differentes. ipsum ergo bonum
non est quidē cōmune vīna idea. At quoniam modo dicunt: non enim ille similia sunt que no
mine eodem fortuito nūcupant. Dicunt ne igit̄: quia sunt ab uno: aut ad unū oīa cōfert
ur. an cōparatione potius rationis: etenim ut est in corpore visus: sic est in anima mens: et
aliud item in alio. Sed hec in presenti fortisan omittenda sunt. nam exacte ipsa discutere: ad
aliam magis spectat philosophia. **C**et de eiusmodi similitudine. Constat enim et si est aliqd̄ vīnum bo
num quod cōmuniter p̄deret: aut separati qui ipsum per se: non tamē aut agi/ aut ac
quiri ab homine posse. nūc autē tale querit. Fortasse autē cuiq[ue] melius esse videbit cogno
scere ipsum: ad eā bonū que possidet ac agi possunt. nam velut exemplarū habentes ma
gis ea que nobis sunt bona sciemus. et si cōfirimus: assueverimus. **H**ec igit̄ ratio habet qui
dem quandoam: p̄abilitatē: a scientiē autē dispare videatur. **V**niuerse nācō bonū affecta
tes quoddam: ibq[ue] quod dēst p̄quirent: huius p̄termittit cognitionē: tantū tamē opem
vīnueros artifices ignorare/ et nō p̄quire: nō est cōsentaneū rationi. dubium autē est et q̄o
nam ad suam artem/ aut textori confert aut fabro: si ipsum scierit bonum/ aut quoniam pacto
vel medicus/ vel dux/ euad et peritio: qui ideam ipsam aspercerit. Neq[ue] enim valutinē hoc
modo incūcū: sed hominis/ immo vero hūus fortasse cōsiderare videatur: quippe cum sin
gulis hominib[us] mecedatur. Seo de his hactenus.

Sexti capituli note. **E**picharmus/ Sphēreus/ Socrates/ Plato introixerit ideas: post quos: idē
arum terminos/ limitesq[ue] ad auferūt Iamblichus/ Egyptius/ Proculus/ Plotinus/ Porphyrius/ Am
monius/ Hermias/ Rumenius/ Surius/ et reliqua platonicorum schola. **C**In iōeis prius/ et posterius
non faciunt platonici: quoniam si polterior effet idea: ipsa cōpartet prioris ideas: quare nō effet idea
sed prius illa prioris: q̄ effet in p̄cipitate. **S**ed hic de idea plura differēt: locus nō cl. nam hec to
ta cōsideratur Metaphysicē contemplationē accōmodata est. **C**Ad aliquo autē accidens autē accidentia
simile dicitur: q̄ ea que adūlū dicitur accidentia sunt aut rationē habeant accidentiarū. **C**Occasio/
temporāca oportunitas. **C**Scientia nōmen ad scientiā artem: atq[ue] p̄udētiam extendoit. **C**Ipsa homo
apud Platonicos: homo cōmuniū: viuenteralib[us]: idealis est: et homo: particularis homo: et similiter ipse
equus et equus/ et ipse leo et leo et ira in similitibus: et cōsimiliter nominibus abstractis: ideas designabat. **H**ec in loco viuenteralib[us] est nota vīpūm vīnum: ipso bonū: et ipsum vīnum est viuenteralib[us] optimū quo
Platonicū ponebat supra ideam: ineffabile/ argō innominabile/ at ipso bonū ponebat ideam. Et liben
tius hoc in loco Pythagorici aſſentit. Aristoteles: diuinas rationes aſſerit in ipso vīno: et ideas co quō
Platonicū ponunt modo negant. **S**ecundū modū Aristoteles: Platonicū
p̄tua refrauit sed et multi auditōrum Platonicorum. Cum enī ſemel Plato in acadēmia doceret: et de
ideas differt: mentalitatem et cōphantatē nominat: rūcē Diogenes qui forte tum illuc aderat: equidē
Plato inquit mensam et cōphantos video: mentalitatem autē et cōphantatē nō video. Et plane ideas ut p̄le
ras allā: iam ribeat Diogenes. **C**erūsa ex acri aceto et ramentis laminarū plumbearū fit que are
facia moluntur et cibrātūr: iterum aceto mixto dirimiruntur in cādōs pastillos: qui elate in sole fiscā
tur: et ab candōz feminā ad p̄būtū: qui flue formē plusq[ue] deceat: inānē gratiā querunt: fūtūēs plus
equo placere. Et eiusmodi mulierculas: cerūs aſas vocavit antiquitas. **C**Analogia/ propoſitio/ ratio/ rati
onum comparatio.

Sextū cap. tribus cōclusionibus partitum est.

Sexti capituli Cōmentarius ad litteram. **P**rima cōclusio. Questio de felicitate cōtemplativa quam
in viuenteralib[us] bono et idea collocat: q̄ uōtēs absoluēta: nobis perardua est: argō difficultis. Tum q̄ p̄
fenti negotio nō nimis sit accōmodata: tuni: q̄ qui ideas introducerunt nobis perē amici sunt. verū sa
ting fortasse esse videbit: p̄pia dicta p̄ferrim̄ philophos p̄o veritatis incolumente repobrare si oport
et. Nam ambobus existētibus amicis sanctū est: argō p̄iūm veritatem in honore p̄ferre. **C**Secundū cō
clusio. Felicitas que rerum agendā finis est hanc q̄ in idea p̄ſtūenda est. **C**Primo: nam qui ideas
introducerūt: ipsa bonū p̄pīm: nō ponebat eas ī iūs in quibus p̄iūm et posterius esse dicebat: et circa nu
merōrum ideam nō faciebant. atq[ue] bonū quoq[ue] hic exquiritur: secundū p̄iūm et posterius dicitur: nam

Epicharm⁹.
Sphēreus.
Socrates.
Plotinus.
Porphyri⁹.
Ammonius.
Rumenius.
Surius.

Aristoteles.
Plato
pythagorici
Diogenes

In substantia et in qualitate et in qualibet substantia ast accidente natura prior est; ut qualitate atque aequalitatem est enim aequalitatem aut accidentem aut aequalitatem per similitudinem bonum sicut quod hic queritur idea non est; immo vero negat haec ratione omnibus bonis esse communis idea est. **C** Secundo bonum tot modis dicitur quod modis dicitur ens; nam in substantia mens et deus bona sunt; in quantitate metietur; quod neque maius neque minus est debeat est; in qualitate virtutis; in aequalitatem utile; in tempore occasio; et in loco naturali mora; et ita in aliis praedictis modis ut in actione et passione virtutis operatio. sed in quo locabitur suum universale bonum; non enim in omnibus collocabuntur facientes omnibus communem verum potius in vno tantum; sed tum cetera bona esse negabuntur. sicut igitur huiusmodi commune bonum tollere. **C** Tertio; eorum que vna habent ideam; vnicam scientiam faciunt; omnium igitur bonorum vna efficit scientiam; nam si id commune bonum esset; omnium vna esset idea; atque bonorum tam plures scientias esse videmus; coenam etiam que euidentur existunt; ut temporis in bello; scientia militaris est; et medicorum in labori; gymanstica; corporis exercitii; peritia quedam; non igitur statuerit rale commune bonum. **C** Non in iuria dubitatur quod nam platonicus voluit dicere ipsum vniuersum; ut ipse homo et homo; nam si vna; eadem hominis ratio in ipso homine et hominie; codem iure eadem boni ratio in ipso bono et bono; atque eadem hominis ratio in ipso homine et hominie esse videatur; non enim qui viret; homo est; in eo differenter villam habet; non igitur praeter particulares dominios; angustius est; eiunusmodi communis homo; neque praeter particularia bona; euidenti modi commune bonum ponendus est. **C** Quinto neque eiusmodi est eoz in eis quod sunt boni; et boni eadem ratio ne dicuntur; ipsum tamē bonum ideo magis bonum est quia perpertuum. Nam album non in circulo se tempore diu turnum atque pennis; magis album est; quam vnu die album. igitur neque in circulo diu turnum bonum; magis erit bonum. Et de hac materia pbilus vniuersitatem dicere Pythagoricus; ipsum vnum in bonorum serie reponentes; atque ipsum bonum nichil aliud est; quam vnum; quos videbat Pythagorus esse secutus. sed hanc propositio quod in materia altius et alto in loco futurus est sermo. **C** Sexto; nichil est quod de supradictis substantiis atque caeciliis; cōtrouersiamq; inducunt; videntes se non eum bono locas intendere. At superius adducere rationes; de omni bono contendunt; modo bonorum non est per se; quod per se et amatur et queratur; quandoam ea efficiunt; queantur; et quodam eoz contraria; p̄hibent; et hec; bonorum per se sunt gratia ne bona per se; sed ab alio modo inserviantur; quo fit bifariam bona dicatur; quodam vicietur per se et que dam; ppter illa; que et vicia dicuntur. Sed esto nūc dicam bono sū per se vna esse ideam (at partem bonis vtilibus relatis) sed que tunc ponunt per se bona; nonne que (littera sola sunt); prequoniam; ut sapere; videare; et voluntates nonnullae atque honestas; et si in hec propter aliud sequamur; nichil secundum tamē non ab ipso per se bona possuntur; sed an nichil aliud; ppter se bona ppter iream; id quidē ridiculum; erit igitur idea potius inanis; atque supereruanea; aliquantum in supereruana non est; sed ab hac dicentur hec; ppter se bona; ergo in cunctis predictis erit eadem ratio boni; ut in iure et ceteris; eadem alveinaria ratio est; at sapientie; voluntatis et honoris diversae; ac differentes rationes sunt quantum ea bona sunt; supereruanea igitur efficit huiusmodi idea; nec statuenda est hoc pacto ea ipsa esse vna commune bonum. Sed querent tum quo nam modo ergo hec bona dicuntur; non enim similis videntur illis quibus tenere et fortuna quada id est nomen obtigit; et que equitatio nūcipaciter consentitur; an bona dicuntur quia sunt ab uno; an quia in vni tendunt; an in analogia; et proportione quod est visus in corpore; lo est mens in anima; et aliud item in alto; ut queammodum caput in animali; radix in arbo; sed hec in presentiarum prestat missa face re; et exactius; ea dicuntur; nam ad alterā portio spectant disciplina. **C** Septimo; quia similiter de discussio ad alterā pertinet; et disciplina; nam tamē aliquod tale est; communē bonū separant; et per se; quod de omnibus dicetur; bonum; non est tamē ipso ratio non est; quod ab omnibus agi; atque hac vita possideri possit; tale autē hoc in loco queritur bonū; igitur huiusmodi bonū ab hac disciplina relatum est. Hec id valcat si dicterit quis id bona agi; et hic possideri non possit; id tamē plurimum cognoscere cōdice resiliuum gratia; que agi; possideris possum; nam si hoc tanq; exemplar nobis; ppofuerimus; magis intelligimus que bona nobis agenda sunt; intellegere vero promptius aspiceremus. **C** Tertia conclusio. Idee cognitione parvum conducit; ad agentium bona; cōficienda. Nam quia id cotendunt; superior ratio; quodammodo; habebat; atque artibus tamē agi scilicet discere; videntur; ut queammodum bona quoddam affectent; et quod deest; ipsiusq; necessarii est perquirantur; et idē cognitione emittantur; at si eius esset necessaria cognitione absurdum profecto esset; vniuersos artifices; tantum fū artis profecti negligere; et non perquirere; dissonū ratione; sed quid nam idea ad suam arte teorū conduceat; quid fabio; et quid medico; quid bellorū vici; et quo pacto si cā aspergit; evadat medicus peritus; aut bellorū vix; neq; enī me dicis; hoc modo ipsam per se sanitatem hominis sanitatem conservare videatur; immo vero rotuisse et plurimū homini sanitatem; quippe qui singulis mevatur; neq; igitur tunc cognitione conducit ad agentium; ipsiusq; ad ministrative vite bonum possidendum; sed de his hactenus.

Tunc rursus redeamus ad id quod q̄rūm bonū; et q̄ tandem sit ipsū inuesti. **L** ap. VII. 25
n genius. **E**sse enim aliud in alia actione; atque videatur; aliud est enim in medicina; et in re militari; et in ceteris simili modo. quid igitur vniuersis bonū est; an non in gratia cuius cetera aguntur; hoc autē in medicina quidē est sanitas; in re vero militaris facultate victoria; et in extremitate eōrum arte domus; et in alia aliud; in actione etiam omni electione; id quoq; est finis; huius enī gratia cetera oēs agunt. **C** Quare si quis omnium rerū agendarū sit finis; is ipsum bonū agendum erit; sin autē vero plures; hi ipsi. **O**ratio igitur mi-

27 grandio ad idem accessit; enītendū autē est magis hoc declarare. **C** Cum itaq; plures esse videant fines; et horum quodā ob alios expectamus; ut diuinitas; fistulas; instrumenta; omni no p̄spicuum est; non omnes fines esse perfectos. **C** At finis optimus; perfectū quodā esse videatur; quare si tantū vnius perfectus sit finis; is hic erit qui querit; sin plures; is qui horū est perfectissimus. **C** Eum autē qui per se est expetibilis; pfectio ē co dicimus esse; qui est; ppter alii expetendus; et eum qui nūc ob aliū expetit; iūs vniuersis qui per se est; ppter illum etiam expetum. Et eum igitur perfectū simpliciter; qui per se semper est et nūc ob aliū expetendus; talis autē finis ipsa felicitas maxime esse videt. hanc enim; ppter seipsum semper; et nūc ob aliū quicq; expetimus; honore autē voluntate mente virtutē deniq; oēm; et ppter se expetim; quippe cum ipsoz quodq; expetemus; si nichil inde etiam pueniret; et felicitatis etiā gratia; per hecplas felices fore nos arbitratēs; sed illoz gratia felicitatem; aut ob aliud profus expetit nemo. **C** Idem et et sufficiens videt accidere. Perfectū nūc bonū; per se sufficiens esse videat. Sufficiens autē dicimus; non ipsi soli qui vitam solitariā agit; sed et parentibus; et natīs et vrois; et amicis sīno; ac cōibus; quādoquidē homo natura ciuilis est; atq; sumendum est in hisce terminus quida; nam si ad parētes hoc ipsum; et natōz; natos; et amicorum amicos extenderis; in infinitū fieriabit. Leo de hoc considerando est postea. Id autē sufficiens esse ponimus; quod solū a ceteris segregati; expetibile vitam facit; reiq; nullus indigente. 30 talem autē felicitate ipsam esse existamus. **C** Et insuper cum non numeratū cū ceteris maxime omnium expetibile; cum numeratū; magis expetibile cum minimo bonoz esse putamus; excessus enim bonoz sit id quod avulgit. id autē semper magis est expetibile; quod maius est bonum; pfectū igitur quodā et sufficiens videt esse felicitas; cum sit rerū agendarū omnium finis. **C** Sed forsan felicitatē quidē summum esse bonū dicere; ab vniuersis? cedat. desiderat autē ut dilucidius quidnam sit ipsa dicta; hoc igitur forsan fuerit; si opus hoīs caperetur; ut enim modulatoris; statuarij; ceterorumq; artificij; et eoz omnino quorum est opus aliquod; actione; bonum; et id quo bonē fēce haberet; in ipso opere videtur cosifere; sic et hominis bonū in opere ipsius effice videbitur; si sit ipsius aliquod opus; fabri ne igitur et tutoris opera sunt quēdā; actionefū; hominis aut nullum est opus; leo est oculis; carvi oculi; manus; pedis; et cuiusq; omnino partis aliquod opus esse videat; sic et hominis ppter hec omnia; quispiā aliquod posuerit opus. **C** Quid igitur id fuerit rāde? Clivere enī homini communis videt esse cū plantis; opus autē propriū queritur; segreganda est ergo nutriendi; augendis vita. **C** hanc sententiā sequitur vita; at ipsam etiā homini cū equo; ac boue; omnis animali cōstat esse cōmūne. **C** Restat igitur actua quodā rationē habentis; huius autē aliud ut ibi obediat rationi; aliud ut cā habens atque intelligens. Se cū hec etiā bifariam dicatur; ea ponenda est que est actu; hec enī magis ppter dici videat; est igitur opus hominis; opere ratio anime per rationē; aut nō sine ratione. **C** Atvero opus huius; ac studiosi huius idem est generē dicimus; ut citharedi; studiosi; citharedi; et hoc in omnib; ab solute; excessu qui est a virtute ad ipm opus adducto; citharedi nūc opus est cithara pulsare; studiosi vero be ne pulsare. Eodem modo cū hominis opus vita quandoā esse ponamus; z hanc ipsam operationem anime; atque actus cū ratione; studiosi; pfecto viri hec ipsa sunt cū bene; recteq; sunt; singularia autē bene; per; ppā; virtutē efficaciter. **C** Que cū ita sint; sit ut bonū humanū anime sit opatio per virtutē; et plures sint virtutes; per optimā nimiri et perfectissimā. et insuper in vita perfecta. Uer enī; nec vna facit irundo; nec vna dies; et beatū eodē modo; felicemus; nec vna dies; nec breve efficit tempus; summū igitur bonum; hoc circumscripti sit modo. **C** Primū namq; forsitan vt figurā quandā describere; postea depingere ipm oportet. Tledetur autē cuiuslibet esse cā que bene sit circumscripta; p̄suocere et explicare; atque exponere. **C** Tempus talū inuentor esse atque adiutor bonus; vnde et artum facta sunt incrementa; est enī cuiuslibet id quod deest supplere ac addere. **C** Oportet autē et ea que supradictis in memoria habere; et ipm exactū nō in omnib; cōde modo; sed in singulis vt patitur subiecta materies. **C** Et eousq; quousq; ad doctrinā attinet; flagitare; nam faber et geometra oluerio modo angulū rectū inquirunt; alter enī quoad vtilis est ad opus; alter quoniam sit; et quale quidē ipm inquirit; cōtemplator enī est veritatis; idem modus et in ceteris est seruan-

dis: ne isse que instituimus agere: plura fiant ea que fines illoꝝ egrediuntur. **C**hic in omnibus simili modo causa postulanda est. sed fatid est inquisibilia: si bene demonstrata fuerint cles. quod quid est in ipsis principiis fit. atque hic modus primus est et principiū. principioꝝ aut alia inductione: alia fensiū: alia assuetudo quadam: alia alio modo perspicuitur. enten- dum est aut singula pertractare: ut suapte natura percipi possunt. et adhibenda est diligen- tia: ut bene distinguantur. nam magna ad ea que lequitur alterius opem. **P**rincipiū enī plurimi dimidiū totius clie videat: et corū quo queritur complura: per ipsum manifesta fieri solent. **S**eptimi capituli note. **A**rchitectura: ars coiuin extenuandarum. finis perfectus est qui ppter se ex- peribilis est. Imperfetus aut qui non. ppter fesed. ppter aliud quidam. **F**inis perfectus simpliciter est qui per se semper et nunquam ob aliud est experitus. vr agibilium finis simpliciter perfectus qui inter agi- bila semper. ppter se: et non ob agibilem quicqꝫ experitus est. Et ceterampliū finis simpliciter per- fectus qui inter ceterampliā semper per se: et non alterius gratia experitus est. sed hic de perfecto seru- rum agendarū intenditur: ita nesci generaliter. pponatur. sunt enim passim singula secundū subiectū ma- teriarum experientia. **C**pari animo rationalis cui felicitas hoc in loco considerata conuenit: est vis cōsulta- tiva: que et in sexto huius vienī mens cognoscetur inferior. **C**vis perfecta intelligitur a tempore suis complete rationis ad fine vñigꝫ complementariam vitę. Et tempus id precedens per rectam educationē aven- lentes animos debet ad mores et rationalem vitę paulatim preparare et summo per caucere ne ab edu- catione corrāti futuris virtutibus: depravari cōdibantur mores. Nam citius nos
cōsumimū vñigꝫ exempla domine magis.

Juuenalis

Alexander
Diogenes
Leonides
Quinq^{pe}ce-
pra obserua-
da i quaq^{di}
sciplina

dus: ne usce que instituimus agere: plura sicut ea que fines illorum egrediuntur. **H**ec in omnibus simili modo causa postulanda est: sed factum est inquisitio: si bene demonstrata fuerint esse: quod quidem et in ipsis principiis sit: atque hic modus primus est et principiū: principiū: aucta alia inductione: alia sensu: alia assuetudine quadam: alia alio modo perspicuitur: entendum est aut singula pertractare: ut suapte natura percipi possunt: et observanda est diligentia: ut bene diffundantur: nam magna ad ea que sequitur afferunt openi. **P**rincipiū enim plurimi dimidiū totius esse videat: et corū que queritur complura: per ipsum manifesta fieri solent. **S**eptimi capituli note. **A**rchitectura: ars edificiorum extremonarum. **F**initus perfectus est qui ppter se expetabilis est. Imperfectus aut qui non ppter se sed ppter aliud quidam. **F**initus perfectus simpliciter est qui per se semper et nunquam ob aliud est expetendus: ut agibilis finis simpliciter perfectus est qui inter contemplabilia semper est: et non alterius gratia expetendus est. Sed hic de perfecto finerum agendarū intenditur: rametū generaliter pponatur: sunt enim partim singula secundū subiecta materialē expetenda. **P**ars animae rationalis cui felicitas hoc in loco consideratur continet: est vis coherens: que et in festo huius vis mens cognoscetur inferior. **A**llta perfecta intelligitur a tempore visus complete rationis ad finis visus completementus vita. **T**empus ita precevens per rectam educationē auctoritate animos debet ad mores et rationalē vitā paulatim preparare et funim opere caeruleo ne ab educatione contraria futuri virtutibus: depravatis cibitantur mores. **R**am citius nos corruptum vicuum exempla domestica: magnis
Cum subeant animos autoribus
Et dociles imitandis
Turpibus ac prauis omnes sumus.
Nil dicti fecimus: visusque: hec limina tangat
Intra que puer est: procul hinc procul te puelle
Lenonum: et carthus pernornatissima parasitri.
Maxima debent puer reverenter: si quid
Turpe paras ne tu pueri contemperis annos
Seo peccato obfiscat tibi filius infans.
Hec Juuenialis: nec iniuria. **R**am iuuenilis etas tempus est serendari virtutū aptissimum: quam curram Perie maxime circa suos adolescentes adspiceretur diligissimā: ut quibus seueroribus viros in omnibus agentis suis est: et puerilibus ludis centorum mores acserceretur: quid turpe in gello/ in verbo/ aut facto vñq; admitterent. hec enim etas appetit vñpates ad via ppteris est: et proxime cura merito debet esse cautor: et Alexander Macedone male educationis via (autore Diogene Babilonio) ad senectū vñpseruantur: contraxit enim in iuuenili etate negligēria Leonide pedagogi sub eiobzetas infamiam. **Q**uinque pcepta in singulis: pagandis disciplinis obseruantur. **P**rimo rudi intelligentia preparantur: sunt animi deinde polendi/ excolendis diligenter. **S**econdū: Expectandū maturū tempus est: quo vñquod ergo vñgnit etiū sū in loco diftinctum. **L**etitiae. **M**on omnī certitudine eque efflagitanda est: seō ve
rā ipsa populat. **Q**uartum. Solum ea que disciplinis pcepta sunt: in ipsis sunt diligenter: neq; ad
vandū superflue nos deficiētiū necessariis: et in omni re prelerum litteraria libo oculum illae purantur:
est: ne quid nimis: et quid minus: vñq; fiat. **Q**uintū non omnium causa querenda est: sed principiū
inductione: sensu: experientiā: analogia: aut qualitatibus: perfusione: si subobscuriora sint: recipere oportet.
Ex ppteris cognoscimus quantia sit virilitas: disciplinis legitimas introductions pmettere. Ex secundo &
inuptum sit questionis ante tempus et debitis locis: pponere: et conari illas exactius diluere. vñq; quod enim
ppto in loco facile difinitor: extra vero languide admodum atq; difficulter. Ex tertio nūq; victio
dabis geometriā demonstrante: et rhetorē suadente: et prudente ex contingentibus rotacione. **E**x
quarto notabiles quo patro in singulis disciplinis literariis et equis traxero modus: no ligerunt poten
tiores: quēdā libitos strues: et pene vaste horrenges molles sub tubis erat. **D**uplici astinus et **B**ucephalus
alexandri: lumbos: lias: ducerent: que nichil aliud: pterent: q; quando crafsum: supinās dedectione.
ad quas in singula quaque disciplina vel in transuerso velociter euoluendas: hominis non sufficere erat. **E**x quinto notabiles id in disciplinis pceptu: si id intelligenter documentū: de principiis: plementa: discor
dias: non suscierent: et que suapte natura clara sunt: nō venirent in medium velut dubitata. ut ne quia
tenebris lucem queruntur in luce cecidunt: illis quidem persimiles qui vñtrus in tenebris clausi: ob tene
barum confunduntur: sub dō constitutū: lucem affectare no valent: cauteant ergo qui ita faciunt he quos
suscipient erubendos: deterius et ipsos accepert: ab se dimittant affectos.
Septimum cap. vna questione: uno corollario: nouem collationibus: vna dissimulatione et quinos prece
ptis partitum est.

Septimi capituli *Commentarius* ab litteris. **C**uestio. Cum in viaque actuariorum facultatibus et artes alius sit finitus; alias medicinae; alias rei militaris; et in ceteris simili modo: quis sit igitur in viaque carum principiis bonum est; nonne id cuius gratia in caro qualiter ceteri sunt? Et si hoc in medicinae lantias in facultate militare victoria; et in architectone domus; et hoc pacto in alio aliud; et omnino in iuri administrativa actione atque electione: quo est finis; nis eius gratia in eius ibi agunt cetera. **C**osularium. Quapropter si omnibus aeternorum aliquia virtus eius est; nisi aeterno istum bonum est; et finis

vero plures illi ipsi atque plura bona nam aut horum aut illius omnia agerentur gratia et superius sermo in
idem remigat ac reddit sed per amplius declarare amittuntur est. ¶ **Pozzo** conclusio. Non omnes fines
perfecti sunt. Nam cum plures finis quoque alioz um grata folum expetimus. eis diuties/fusulas/
omniaf in strumenta non igit omnes fines perfecti. nam finis perfectus ppter se experibilis est. ¶ **Secunda**
va conclusio. Si tanquam rerum agendarum vias perfectus finis est: est qui hoc in loco queritur. sin vero
plures perfecti: qui illorum perfectissimus est. Nam finis optimus: perfectum quidam est. si igitur tam
tum agendum vias finis perfectus: eum finis erit: atque ex eo bonum: quod hoc in loco queritur. sin ve-
ro plures perfecti: id bonum erit: eum pfectissimum. nam id matus/ perfectius bonum est. ¶ **Tertia** con-
clusio. Felicitas perfectus simpliciter finis est. ¶ **Pozzo**. nam eoz qui experientur: quedam experien-
tur ppter aliud solum / quemad ppter se folum/ et quemad ppter se et proper aliud. sed finis qui propter
se experient perfectio est coqui ppter aliud solum. et is qui nq ob aliud experientur: perfectio iten-
tivus/ qui ppter se et ppter cum experientur: et is perfectus simpliciter qui per se semper et nq ob
aliud est experientus. arqui talis finis ipa maxime omnibus videretur esse felicitas: ut quam propter seipsum
semper / nec ob aliud quicquid experimus / voluntatem / mentis intelligentiam / artis omnem vir-
turem et ppter seipsum / quantoquidem ea experientur: est nichil aliud etiam non inde pueniret. et ppter
ipam felicitatem / experitum / arbitrandis per hoc nos beatos fore / cœfaturop felicitatem. at vero felici-
tatem predictorum gratia / aut ob aliud quicquid experit nemo. est igitur felicitas non immixta finis sim-
pliciter perfectus existimat. ¶ **Secundo**. idem ex sufficientia efficere valemus. nam quicquid bonum
per se sufficientis est / simpliciter perfectum esse videretur. felicitas ante bonum per se sufficientis est. igitur
felicitas finis est simpliciter perfectus. et boni sufficientis id dicimus non qd vni soli. et solitaria vitam
degenti satiatis est quod sufficit parentibus / natis / yozzi / amicis omnibus / ac clibus: quidem homo
natura cuiuslibet communiciatus est. sed in his aliquis termini modus statuerit: estne si natos no-
torum / et amicos amicorum se semper extenderit in infinitum / pruar. sed et de hoc ulteriorum. poterimus et hic
bonum per se sufficiente ponere quod solum at oportet se ficiunt: vitam optime prestat / nullius
estri in signo. quale bonum felicitate ipam omnes existimat. ¶ **Quarta** conclusio. Felicitas solitaria con-
siderata / neq cum aliis annumerata bona: maxime omnium experibilis est / connumerata vero magis.
Nam felicitas solitaria sufficientis est / et illocum maxime perfecta: que si etiam cum minimo bonorum con-
numeratur: his bonorum quodam clementer in eo ipso videlicet quo illi aspiciuntur. igit
illorum bonorum accumulatio magis eligenda. maius enim / excessus bonum / semper magis eligendum.
Igitur felicitas solitaria maxime singulorum bonorum experibilis: connumerata vero magis. Est igitur iam
cognitionis felicitatem bonum quodam perfectum esse / et per se sufficientis / et rerum agendarum finem.
¶ **Cinqua** conclusio. Felicitas est. ppriis hois opus. felicitate enim sunt est boni ostens est: fed dilucidius
et dictum sit adhuc elucidari. ope pcepti est. quod fortia comode fieri. ppriis hois opus per stigie. Nam ti-
bichinis / et statuari / ceterorum artifici / et omo et quoq aliquid opus / aut actio est boni / et qd bene se habe-
bit: opere pcepti. igit et hois boni in eius opere / ficiuntur eius aliud / ppriis opus fit. sed an fabri et su-
toris aliqua sua opera / aliquique actus hois / aut non yllam / erit opus / sed inanis / octofusq erit. at oculi / mu-
nus / pedis et reliquo in membris aliq erit opus / hois aut ppter hec non erit opus vla / hois igitur pro
ppriis est opus in quo eius conficer boni. eius aut bonum felicitas. igitur ea hominis / ppriis est opus.
¶ **Sexta** conclusio. In actu vivendi non constituit humana felicitas. Nam vivere cui plantis homini conu-
ni est. que auger aet opus nutrit / vt in cuius operae minime felicitas sequeratur / igit vegetariis vir-
tus atq vita: que auger aet nutrit / vt in cuius operae minime felicitas collocanda sit. ¶ **Sepima** conclu-
sio. Lode quoq neq in vita sensitiva que. prima vegetariis comitur. Nam hanc vitam et huius vite
operatione: confitat homini cum equo / et bove / ceteris animalibus esse communem. non igit in ea eodem us
relocabitur felicitas. ¶ **Octava** conclusio. Superest nq hominis felicitate in vita rationali atq intelle-
ctu constitutio esse. Nam neq in vita vegetariis neq sensitiva constituit: igitur in vita rationali / ac in
intellctu: altera enim vita non est. et hec homini propria est. Attamen huius pars vna cfr v obediens re-
tentioni: vita vel ratione habens / atq intelligens / et iterum vita rationalis bifariam dicitur hec vt pot-
tentia cum propositu nichil agitetur / vt actu cum secundum ratione em agit. et vita rationalis actu: est po-
tentia cum propositu atq felicitas. nam magis proprie hominis vita dicitur. ¶ **Nona** conclusio. Felicitas in vita
rationali actu: se ex habitu / arborvitae operatur consilium. Nam quis opus huic / tunc sibi huius
vt opus citpare / et huius citpare olo genere loem sunt: hoc tamen vltima opus in omnibus simpliciter ab-
solutum / cōsummatum est / excellentia felicitatis virtutis ad opus vlna avicula. vt citpare opus est cit-
tharam pulsare: studiosi vero citpare opus: bene pulsare. ergo similiter cum hominis opus sit secundum
rationem operari: studiosi hominis consummatum opus erit bene / atq recte secundum rationem operari:
autem ab habitu et virtute est. singula enim bene secundum propriam virtutem perficiuntur. et ergo fe-
licitas vita rationalis actu: que quidem virtute operatur. ¶ **Dicimmo**. Et hanc felicitatem diffinitio collis-
titur: humana felicitas est hominis secundum virtutem operario / et in vita perfecta: et id intelligit plu-
res sine virtutes: felicitatem hominis esse operatione secundum optimam / perfectissimum: et adlectum
est in vita perfecta: nam vt proueroles dici folia vlna hirundo non facit ver / sed nec vna dies. ita quog nec
vna dies / nec tempus exiguum felicitem / beatitudinem efficit. sit igit summi hominis boni hoc pacto
descriptum. ¶ **Quinta** pcepta in qua disciplina obseruantur. **Potimus** Docet in disciplinis traden-
dis primi rudi quodam in intelligentia animos preparare / deinde hoc patro tracta extorede / polte / arg
explanare: secundum pictores facere solent qui primi rudent effigiem prostrant / deinde polunt / arg superpin-
gunt. ¶ **Secundum**. Non est festinandum sed in maturitate procedendum est / et temporis expectativa occasio
vt hec hanc: est enim eoz qui supererunt aut advenia / aut declaranda tempus bonus reperto / adiutorio

卷之三

bonus. sic artium incrementa adiecta sunt. est enim cuiusq[ue] quod deesse cognitor: adiungere. **C**ertum. Non in omnibus pari modo exacta discussio querenda / efflagitariq[ue] sit: sed in linguis et ipsa materia postulat ac requiret. **Q**uartum. Tantum et eous in disciplinis inquirentium est: quantum et quoq[ue] ad singulam quamvis disciplinam attinet: quae aliena sunt mifla facere opteret: alioquin plura excusat aliena: ea que ad suscep[ta]e institutionis fines attineat. vt vobis ergo ad Geometriam rectius angulum consideratis: sed alio/angulo modo. nam faber ipsum considerat vrtutis eius ad opus. Geometria vero utr[um]que contemplatione subseruit: q[ui]d sit: et qualis sit inquirens: contemplator enim est Geometra. et idem in omnibus scientiis et artibus seruandis est traditionis modus. **Q**uintum. Non Iunus in disciplinia causa re querenda est: sed in quibusdam factis est monstratur esse quantia vera sunt. Et hic modus cognoscendi patitur illi / atq[ue] intituli. vt in principiis quoq[ue] quedam inductione cognoscantur: quedam sensu: quedam consuetudine atq[ue] experientia: et alia allo modo. et tentandum est: vnumquodque eorum tractare utr[um]que natura percipi natus est: et magna id diligenter solerita amitteretur et rite: ipsa recte determinetur: nam magni[us] ad facultiam habent momenta: magnitudine praeditum afferunt: principium est: (v dicit solet) plus et diminuuntur: et videbatur: et coris qui queruntur: copula per ipsum sunt perticua.

Onsiderādū estigū de ipso: no ex cōclusionē solū; etiis ex qibz est ipsa **Lap. VIII**
ratio: sed ex iis etiā que de ipso dicit. Clero nāq̄ oīa que cōpetit ſona ſūt: a falſo
autē cito iſloq̄ disrepar verū. **C**Lū igī bona in tria ſint diuina; etiā extēra / alia
circa aliam / alia circa corp' bona dicāt: qic ſunt circa ſiam, pprūſſime / maximeq̄ dicimus
bona, at actus et opationes aīc: circa aliam eſſe ponimus, quia hanc opinione cum antiqua/
tum a philoſophābūs pcessa; bene dicī finem ipsum actus quoſdā et opationes eſſe. Sic
enī ſit: ut ex iſpīs aīc bonis: et nō ex bonis extēris. **C**onſonūt est etiā ipi rationē: et iſ
quod dicit: ſenīc inq̄ benē vivere / bene cogagere, ſere enim bona quedā vita / bonaq̄ actionis
dictus eſt. cīcīta pterea que circa felicitatē queruntur: et qd̄ dictū eſt in eſte vident̄. Alius nāq̄
virtus / alia providēcia / alia sapientia quedā alia hec / aut horū aliquod cū voluptate: aut nō ſi
ne voluptate felicitas eſſe videi. Sunt et qui externā etiā affluentiā ſimilū accepit, atq̄ hec
partim multi et antiqui / partim pauci / viri qz dicūt pclarī: quoz neutros tota via aberrare:
ſed aliqua ex parte: et in plurimiis verū attingere plentancē eſt rationi. cox igī ſentē: qui
vel omnē vel aliquā virtutē felicitatē aſerit eſſe: ipsa ratio cōfona eſt, huius eſt enī ea opera
tio: que per ipſam effici. Interēt autē foſtallē no partī in poffeſſione / an in vītu / ac in habi
tū: an in opatione: ſumū pſtſere bonū putare, fieri enī potefit ut habit̄? quidē eſt in eſte: nullū
efficiat bonū: ut in dozimēte vel etiā alio modo qdā oīcioſo factō, ut operatio autē nichil effi
ciat bonū: fieri neq̄, qui nāq̄ operaſ aget / vīrq̄ ſi necessario: et bene etiā ager, atq̄ ut in olym
pia: no ū qui ſuit elegātūlū forma / pſatissimū ſtrobore: ſed ii qui deccrāt corōnis afficiū
ipſoꝝ enī alia vincit, ſic et qui bene agūt: eoꝝ que ſunt in vita pulchra / bonaq̄ copotē
ſunt. **C**est autē re vita ipſoꝝ per ſe iucida. Nam voluptate ſimile affici: exiū eſt qd̄ ſuā ſiam
pertinet: it autem eſt cuiq̄ voluptati: cuius amator dicit quisq; ut equus equoꝝ amator / et ſpectaculū ſpectaculoꝝ / idētē amator / codē modo et amator iuſtozum iuſta, et omnino
virtutē amator: ea que per virtutēm efficiuntur, que igitur voluptati ſunt vulgo: ea repu
gnantia ſunt: propterea q̄ non natura talia ſunt. ſed amatoribus honestatis ea ſunt volupta
ti: q̄ ſunt natura ſuicida, tales autē ſunt actiōes: q̄ autētē emanat, quare et hi ipſe ſunt volupta
ti: atq̄ per ſeipſas iuicidae, ipſoꝝ igī vita no indiget voluptate: tāq̄ aliqua foris adiūgēda;
ſed habet in ſeipſay voluptate. **C**reter enī ea que dicta ſunt: neq̄ bonus eſt qui bonis acti
onibus no delectat. **N**āq̄ iuſtū ſunt vīq̄ ſtrobore: qui iuſtē ſunt no gaudeat: neq̄ liberalē
eū qui liberalib⁹ actiōib⁹ no delectat: et in ceteris codē modo, qd̄ ſi hec ita ſint: actionū ee que
a x̄tute pſificiūt: ſeipſas ſunt voluptati atq̄ ſuicidae. **A**ndo bone qz ſunt / et etiā pulchre
atq̄ horū yniq̄dōq̄ maxime ipſis cōpetit: ſi recte de hiſ ipſe iudicat ſtudiosus, iudicat autē
ut eſt dictū, optimū ergo / et pulcherrimū / et iucidissimū eſt ipſa felicitas: et no ſeunguntur
hec perinde atq̄ ſuā illo Deltaico carmine separantur

Summe est pulchrum: ex altra quod gigantur alma
Optima si valeas res est: quod quilibet optat.
Summe est iucundum: si re potius amata,
hec enim operationibus omnia competit, has autem ipsas: aut ynam ipsarum que sit op-
tima: felicitatem ipsam dicimus esse. **C**videtur tamen et externis indigere bonis: ut diti-

*mus. Si ergo enim non potest aut non facile sit: ut iste res agat preclaras: cui facultates defun-
t multa nunc per amicos: per diuitias: per ciuilem potentiam: tanquam per instrumenta agum-
tur. quibusdam autem carentes: ut nobilitate bona prole pulchritudine beatitudinem macu-
lant. non enim satis ad felicitatem idoneus est: qui penitus est deformis: aut ignobilis: aut
solitarius sine prole. et minus etiam fortasse: si cui perprauit sicut filii: vel amici: aut boni mo-
tui sint: ut igitur dictimus: videtur felicitas et talis invidere. pseveratis. Unde quidam pro-
speritatem fortune: quidam virtutem felicitatem esse dicunt.*

Cestati capitio nore. **E**x cocclusione et rationibus ex nostra senectetia. **L**ucta que de felicitate queruntur descripte felicitati vero inesse videntur qd scilicet in bonis anime exilitate que optima sunt ut et per nos primis opinio. et in beata vita, bonaq; actione qd secundum opinionis consensu est. et non sibi sine virtute et in hoc aliquo pacto cū tertia cōuenit. et quia bona sufficiensissimum sine prudētia sapientia et virtutis associatio esse nequit: in hoc cū quarta/ quinta et sexta aliqd cōsiderant habet. sed eā bonū esse delectabilissimum et bonorum exterius affluentiū iuuari: statim differre: et in hoc cū septima et octava cōspicere opinionibus. **P**rudētia ponetur quandā ad res humanas gubernandas per partit. Et sapientia eius extrema neminem/ in quo cuiuslibet ferme artis aut virtutis summi pfectioris apicem: sapientiam nominabat. Sed cōsulū omisit Arisoteles quo pacto quarta quinta et sexta hic adductarū opinionū cū polita felicitate concordent ostendere: qd prudētia et qd sapientia sit: nonv cogniti sit: sed ex sexto huic pīmit discutitur. **O**lympia vīs olim erat inter mortes oīam: et oīam: quā nūc in certamine superaret: oleastrū corronabat. **L**plurimal oīam lūpū iūiū dīebant: qui et erat in honorez Jōsus iustiarū. In littera nomē vīs postū est. In cōmentario Nō ipsoz ludovi nomine nācē intelligētā est. **I**ncūndā: delectabilis. **P**robitatis amatorib; incūndā: sunt incūndā amatorib; vir tutis: et suo officiū: que sunt virtutis operationes. **D**elicacum: pythium: qd carmen oraculi Appollinis: quo Argiopplus his verbis exp̄ressit.

Summe est pulchrum ex astrea quod gignitur alma
Optima si valeas res est. quod quilibet optat

Summe est iucundum; si re potiatur amata.

Quod de sanitate mentis intellectuverū est. ¶ Externa bona ad actuā administratiūq; felicitatē am-
nicalitata esse: qui nō videt / Peripateticus schola fere cecit est: ut enī fine debitis instrumentis non ex-
tritur dominus / nec efficitur Brachitecus: ita quoq; si materia distinxta parat actua virtus. Et hinc se-
rente accedit Tales Miletius unus felicē et autumāq; qui corpore satis sit fortuna locuples / animoq;
non ignarus. Et nō modo Peripateticus et Tales in hanc cōtentū sententia sed et Cratous / Solenites
qui etiā academicis mūles tributauit hoc tamē ab ipsi disserit. Ponit enim primas nostrae vite partes vir-
tutē debet secundas bone trahit / tercias honeste voluntatis / et quartas diutinē atq; fortū bonis.
Et si magnanimitas in aduersa fortuna vir in qua fūsi retinetur officiū plūmū lucet: plereat alii virtus
tempore sue ablationem in illa obscurantur: quod exemplis cognoscere nō est obscurum. Plautus enī
insignis comicus ppter amone difficultatē ad molas manuarias pīsōsi se conduxit: vbi quoties ab
re vacaret / scriberi fabellas et vendere conuenit. Et Cattus Scutens orato: mullos annos exiliis pas-
sus / ob fortunē tenacitatem vir panno verenda contectus: in magna inopia fatis concepsit. Et Talerius
collega / Iusti aeneo pauper mortuus est: vir publico sumptu sepelitur. Et (autoe Marcellino)
Pieriel regis fluis post asperse fortune calamitatē: arem ferarīa ad querendū victimū exercuit: qui
omnes si fecerūt hauiunt fortuna: ab precaria virtutū officiā nati videbātur. Et est plane quod dicit. Cal-
limachus / virtutes sine fonte bonis parum avinovi homine illustrare. Taz virtutes sine facultati-
bus obſcuriorēs habentur / nec suo debito splēdoe nūciant, ve neg gemma si luto obtigunt: nativa pul-
chritudine coꝝcat.

Octau*i* cap. tribus cōclusionibus et enumeratione octo opinionū de felicitate partitum est.
Octau*i* capitis cōmentarius ad litterā. **M**axima cōclusio. **F**onsentaneū est nō modo ex cōclusione et

¶ **C**laud apud contentum suum ut littera. ¶ **P**rima coccino. & ostentante ei non modo ex coclusione et rationibus sed et alioz dicta adveniendo de felicitate considerare. **M**an vero vera anima cōsonans; falso ait cur dīsonans? verus itaq; vera dixeris; supozib; cōsonantibus; que aut falsa ea statim apparebit disso-
nit. **C**redo antiquoq; opinione. **P**rima opinio est dicentibus triplicia esse bona scilicet externa corporis et animi; et bona animi principalissime /maxime/ esse bona. **H**ec opinio est antiqua et a philosophis huius recepta, que et superiorib; cōsona videt; nam actus et operationes anima bona animi existit. nichil ergit ab his opinione fuerit alienū felicitate ponere (ut superius quoq; dicuit) actus quodamq; operationes animi locabitur enim si magis bonū in ipsi anime bonis; /nō in ipsi externis/ neq; quidē in corporeis bonis. **S**ecunda est dicentibus felice esse, bene vivere; /t bene agere locum esse/. hoc item superioribus con-
num, nā pene felicitas nichil aliud dicitur est q; bona quæda vita; bonaq; actio. /t reuera circa que de felici-
tate querunt ei (que diffinita est) felicitate; nescie videtur. **T**ertia est dicentibus felicitatem esse virtutem.
Quarta; esse pudicitiam. **Q**uita; apertitiam. **S**erterat felicitate esse ex iis aggregata. **S**eptima; eam
ipam esse aut pudicitiam aut sapientiam cum voluntate aut non sine voluntate. **O**ctava; felicitate esse anima
bona cui affluuntia externorum bonorum cōsuntia, et qui id dicit partim sunt multi et antiqui; partim vero
pauci et preclarui. tibi vripi; tam externorum affluentia non numerantur; & connumerantes plerae recte dicunt
et multa ratione cōsona, neq; in omnibus oberrat. et **P**rima qui felicitate ponit esse virtute; aut via aum
plures; /no penitus deulant/ in virtutibus operatione diximus et sic felicitate. sed in hoc dissident et summa-

3 Tales
31 Cranto

Plautus
Cassius
Valerius
Brutus
Amianus
Perseus
Callimach⁹

10

quēcū: nō quia beatus tunc est: sed quod prius erat: quo pacto nō est absurdū: si cum est felix: nō vere de ipso dicēt: quoq; inest: qui a viuentis dicere beatos ob mutationes nolumus: et quia felicitate quidē stabile quidā: nulloq; modo facile mutabile esse putamus: fortunā autē in eiusmodē sepe revoluta: nam sī fortunā sequarunt: sepe numero felicem ac miserū cūdē dicimus: **L**amelconte quandoā ostendētes ipsum felicem: esse: ac debiliter collocatū. **C**on fortuna sequi nullo modo est rectum: Non est enim in ipsa bene vel male vivere situm. Ieo indiget humana vita: ipsius ut diximus. **O**perationū autē ex quidem que a virtute: p̄ficiunt: felicitatis: ce vero que sunt contrarie: contrarij domine sunt: attestat huic sententiē et ita quod nunc dubitauimus: etenim nullis in operibus humanis tanta est firmitas: quanta est in operationibus iūscē: que a virtute p̄ficiunt: he nācē stabilitores et scientiū ipsiā elevide-
tur: harū autē ipsiārū: et que ceteris antecellunt: maxime stabiles sunt: ppterēa q; in his ipsiā
beatū et maxime et timuissime vivunt. **H**oc enim simile est caule: ut ipsiārū nō fiat oblitio.
Id igitur quod querit: cōpetet ipsiā felici: et erit talis per vitā: nam semp aut maxime ea ageret
et conteinplab̄is que: p̄deūt a virtute: fortunāq; feret pulcherrime: et omni et parte coīcīn-
et ac equabiliter: quippe qui vere bonus atq; quadratus est sine vituperatione. **C**um autē a
fortuna multa euēciat: et magnitudine: paruitateq; differant: parua quidē siue sint secunda
siue aduersa: cōstat nō facere vite momentū: grandia vero ac multa: si secunda sint beatiorē
vita efficiunt: quippe cum ad decorandū sint apta: et v̄s ipsorū pulcher: studiosusq; fiat: siu
aduersa: premūt: ledūt: vitam beatā: afferunt enim dolores: et multis operatiōes impeditūt.
Attamen et in iis ip̄sīs pellucet ipsa honestas: cum multis quispiā ac magnas aduersitates
facile perfert: nō ob infertilitatem: sed quia generosus est atq; magnanūs. **C**ōd si opera-
tiones domine sunt (ut diximus) vite: nōne beatoz seruit miser: nunq; enī odiōs quicq;
atq; improbū ager: eum enim qui vere bonus est: atq; prudēs fortunā nōnē decore perferre
pro facultateq; rerum semper res pulcherrimas agere: ut et ducem bonū p̄semitibus vi-
cistris ad optimē gerendū bellū: et bonū item suoētē et sibi datis bellibus pulcherrimū cōsi-
cere calceū: ceteroēs oēs idētēdē artifices arbitramur: que cū ita sint: miser quidē nūq; fūt
rit ipse felix. **B**eatū tamē ērit: si in p̄iam calamitatis incideret: nec igitur varius facil-
eq; mutabilis erit. neq; enim ex felicitate facile aut a quibusvis: sed ab ingentibus et mul-
tis aduersitatis dimouēt: et ex talibus nō in paruo seu in longo quidē perfecte tem-
porerunt: sūserit felix: magnas in eo res: p̄clarasq; nacūs. **Q**uid igitur obstat cum felicē
dicere: qui per virtutē operā perfecta: et bonis eternis satis abundat: non quois in tēpo-
re: sed in vita perfecta? **A**nī est addendū: et ita est virtutis et secundū rationē moritur: quip-
pe cum futuri quidē incertū sit nobis: felicitatē autē finem: et omnino perfectā omni ex parte
ponamus: quod si ita sit: viuentū eos quibus ea que diximus et insūt et inerunt beatos
diciemus: beatos autē homines. **S**ed de his quidē cōsūt sit definitum.

Decimi capituli note. **S**olon Atheniensis unus in numero septem sapientum inscriptus est, legislator fuit, ex quo postmodum in annotatum est.

Sed scilicet ultima semper
Expectanda dies homini est. dicitq; beatus

**Ante obitum nemo: supra mea^q funera debet.
Huius h^esunt morales sententie. Prohibit^etur iuramento finali, q^z censete. Mentiens malita, obsecrare q^z s**

Ubi sunt hec omnia? Tenebentes, prospicere ueram felicitatem sentiunt. Miseri noluntur, sed etiam a fidei ostendit. Amicos non citio acquirunt. Acquisitos reprobare caeuto. Quis pluit cōsūlū? Lunā regi dicitur regito. Ratione ducē sequitor. Malos ne cōgrēt. Deos honorato. Parentes reverenter. Blan-
dos fermeos cautio obseruato. Quis nūmis facio. Itius quiq; mortis suos cineres post supremū
eius obitū per Salaminianā terrā dīsp̄ḡrū, disseminariq; **C** Lamelone circa phalim ammen' t' in tua frē-
quētū signif' animal' autore Iulimō figura' t magnitudine lacerti' t arbo' rū' t oculos in recessu' ta
uo circu' b'ctiles habēs' solus animaliu' nec cib' no' potu' se lo' s' al'm'nto v'ltens, qui quecumq;
locu' prime artig'it' toto corpore' oculis' causaq; reddit' p'pter rubru' candidu'q; er subinde colorem
eu'rianius, de quo meminit. **Quidius.**

30 quoq[ue] q[uod] ventis animal nutritur et aura
Protinus assimilat et fert quicunque colores.
Operations secundum virum dominas felicitatis effervescit in illo felicitate distilere. **C** Temeritas/for-
tuna. **T** felix tetragrammum sine vinternatione annello hoc plurimes citantur. **T** interea secundum illam

Edicta formulavia tetragonorum declarantur.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2	4	6	8	10	12	14	16	18
3	6	9	12	15	18	21	24	27
4	8	12	16	20	24	28	32	36
5	10	15	20	25	30	35	40	45
6	12	18	24	30	36	42	48	54
7	14	21	28	35	42	49	56	63
8	16	24	32	40	48	56	64	72
9	18	27	36	45	54	63	72	81
10	20	30	40	50	60	70	80	90

Decimi Capitis commētarius ad litterā. Question. An aliquis dū viuit dicere queat felix: sed iusta

**Ortūnā autē posterorū amicōrū omnī nichil conferre: longe ab amici-
nie finib⁹ discedere: et opinōrib⁹ contrariū esse videtur. Cum vero multa sint ea
que eueniunt: variarū differentiis habeant: et alia magis alia minus conferantur:
singula quidē ipsa diuidere proutum: et infinitū eslevat̄. sat autē erit forasfessi de his ipsis
vniuersaliter figurās dicitur. Utigit aduersitat̄ carūm que beatis eueniunt alic
pondus aliqd̄ momentūs habet ad vitā: alle sūt leuiores. sic se se habent et ea que circa amicos
accident̄ oēs. viuentibus autē in moztuis calamitatis accidat: multo magis reservt̄: q̄ res ne
fande: grauesq̄ agāt: an in tragediis recitent. animaduertēd̄ est itigē differentia hōc etiam
pacto. Imo vero cōsiderando forsan est: si cuiusplam boni vel malī p̄cipites sint defuncti.
Videtur igitur etiam si quippiā ex his ad ipsos pueniat siue bonū siue contrariū: exile quid
ac parū: aut simplicit̄ aut illis else. siquidē tantū ac tale ut neḡ beatos eos efficiat qui be
ati non sunt: neq̄ beatitudinē auferat a beatis. vident̄ igitur tam p̄spertates q̄ aduersita
tes amicōrū: aliquo defunctis asserre. tale autē tantum: ut nec felices haud felices: nec al
io quicq̄ huiuscmodi faciat.**

Cundicimi cap itis note. **T**ragedia est heroicæ fortune in auctoris coprehensione. In qua ingētes intruncuntur persone / magni timor exspectimur / exitus funeris habentur: eius tranquilla sunt præmata / et turbulenta ultima / et fugienda vita: experimentum. **T**hyestis / Dana / Egypti / Ætolis / Alcmeoneis / et similis. **E**t Tragedias apud grecos / Seneceavero apud latinos Tragedias scripserunt. **L**um p̄sp̄teritate aduenit istarētis amicūs ad defunctos p̄mtere cōclūbit Aristotles: plane animos immortaliū contentit. **E**t id ante Mercurius / Thales / Pythagoras / Socrates / Plato / et viuens saliter oīs qui generose philosphati sunt: a sacerdotiū: / quod maius est: p̄phete omnes. / et quod maximū est: dux virtutū omnium / domi nusq̄ viceclamant Lazare prodi fortas. et quarib[us] iam ferens / et iam veribus scatens ad potente vocē contumelie furgi ex rumeolū reducuntur multos post annos viriūq; vite cōscius de immortaliitate disserens: hanc imderis maculam ab oculis mortuorum salubriter extert. Et gentiles clamant.

Thestes
Danaus
Egipcius
Hellestes
Alcmeon
Eurypides
Seneca
Arifoteles
Mercurius
Thales
pythagoras
Socrates
Plato
Prophete
Dominus
Lazarus
Juuenalis

Cundecimi capitis note. **T**ragedia est heroi-
cuntur persone / magni timores exprimitur / exit
bulenta vittima / et fugienda vitam exprimunt. ve
Et Eurypides apud grecos / Seneca apud lati-
nates amicorum ad defunctiones pectora coelavit
id ante Mercurius / Thales / Pythagoras / Soc-
rates fuit: asseruerunt / quod maius est ppe-
nusque vita: clamant Lazarus prodi fozas, et quadri-
voe continuo surgit / et tumultuor exaudiens mu-
serens: hanc imperatris maculam ab oculis mort-
itatis aliquos manus / subterranea regna/
Et contum / et srgio ranas in gurgite nigras
Hec pueri credunt: nisi qui nondum erant lau-
tentur vera puta. Curius quod sentit / et ambo
Sciapius / quod Fabilius / manefq; Lamilli
Quod Clemere legio / et Cannis consumpta iuu-
nit bellorum anime: quotiens hinc talis ad illo-
rum venit cuperet lustrari: si qua darentur
Sulfura cum redit / et si foro humata laurus.

Erismes!

Homerus

Sed & miseri qui scelerum immanitate animo suu immortalitatē reformatio ad verba Trismegisti amplius expaſceat et prieſte etia expoſcere lucem audite iam. Cum fuerit anime a corpore ſacta diſtincſio: ut arbitris examenq; meriti eius traſllet in ſummi demoni poſteſtatē: ifq; eam cā pliam / iuſtag; pionidebit: in ſuū copertibus locis manere permettit. Si autē velictoꝝ illatim maculis / vicitis oblitam videtur: defuper ad īma deverbis pellis / turbinibusq; aeris igni et aqua ſepe discordiabitur trax. atq; inter celū & terrā munivans fluctibus in diversa temperis eternis penit agitata rapacib; vt in hoc ei oblitus anime eternitatis: ꝑ ſuū mortalitatem ſentientia eterno iudicio ſubligata. Ergo ne his implicemur: verenoſi tantum / cauendis esse cognosce. Incredibilis enim post delicia cogentur credere nōverbiꝝ: ſed exemplis: nec in iuriis ſeo ipaꝝ paſſione penarum. **Iec** Trismegistus. **Et** Homerus quo ſue tempeſtatis immortaliitas animorum ammoneret: et reo humanas defunc̄tis eſe cure: ita defunctum **Patrocloꝝ** ad Achillem inducit.

Bun dormis oblite meis: nun negligis oſbum
Luce modio viuum quem ſe curaueris ante
De ſepuli propere: quo inferni ditis Achille
Trañfuehar as portas: animi nam me eminus arcent
Extincti populi: ſecum tranare vetantes

En vago/ et frustra manes peto/poigne dextram.
Implo. Seo quid hic opus est homo/ero cū in lib: ovite eterne dthes ille qui exuritur inextinguibili/ib⁹ mis:
mis: curā gerat quinque fratrū quo visuentes in seculo reliquerat. Si res humane cure sunt miseriis de-
functis/ qui perpetuis deputari sunt mortales: tanto magis felicibus qui ad beatorum delicias euolaris
Seo harum ruris non est ammonitus Christianus.

Cundecimū cap.vnam conclusionem complectitur.
Undecimi Capitis commentarius ad litterā **C**onclusio. **P**rospexitates aduersitatisq; amicorum ad
defunctos aliquo pacto prinerentur. **sc**io nō vt que felices nō felices aut cōtra efficere possint. **R**am
q; pollorum amicorum fortunē nichil ad nos pertinet dicere nō possumus. **M**ultū est et longe a legibus amicite
discendens opiniōnibus hominū contraria, at cum que cōtinguntur sint multa; variaq; p̄cebant differenti

ns/ et alia magis et alia minus ad nos pertinet: singulatim ea distinguere, plixum atque immesum nimis est; et sat iste videbis si sumatim et figura quadam dicatur. Itaq; vi et nos ipsos aduerstas que continunt; quaeque grandes sunt, magnis ad vitam momentis quaeque vero leues, ita et circa amicos contingunt, sed eas circa amicos viatos et circa defunctos contingere amplius refert: q; nefanda; grauias facta parare; et operata in tragediis res arcet, hoc eni pro parte differenter considerant et, quare si ad defunctos quicunque fortunari amicos pertineant seu piperita sit, sive sit aduersum, ut ad modum exire, ac perparu et, ut simili- citer quidem parvus, aut illius parvus; neq; tantum neq; tale vt ipsos beatos efficer posse qui non sunt: contra aut neq; miseros qui beati sunt, tamen igitur piperitas aduersitatis amicos ad defunctos quoque pacem pertinerent, non vt quae felices sunt felices, aut contra efficer queant.

53 Is autem determinatis de felicitate considererimus; utrum laudabile quidem sit an potius honorabile. **C**onstat enim potentia non esse omne autem laudabile ex eo laudari videtur; quia est affectum aliquia qualitate; et alio modo se habet ad aliquid; ita si enim et fortiori et bonum omnino virum atque virtutem ab opera laudamus ac actiones robustum etiam idoneumque ad cursum hominem et ceterorum quicunque filium laudamus quod affectus est aliquia qualitate; et ad bonum aliquod: studiofusum refertur. **I**o ita esse patet et ex deo laudibus nam cum ad nos referunt: ridicule sane videntur; quod quidem ex eo fit quia laudes ut diximus per relationem efficientur; quod si laus talium est: constat optimorum non esse laudem: sed maius aliquid probabilitusque: quemadmodum et videtur. Nam et deos beatos felices dicimus: et virorum etiam eos qui maxime sunt diuinis: et rerum bonarum simili modo. ne mo natus felicitate laudatur: ut iustitiae: sed ut diuinis quidam probabilitus fuerent dicit esse beatam. **C**videtur autem et Eudoxius recte voluntate primas defendere partes. **I**o enim voluntate inquit que quidem est bonum non laudari: indicare putabat probabilitatemque ipsam esse rebus laudabilibus viviuersi: talem autem deum et summum bonum sibi dicebat. ad hec enim cetera viviuersi refertur. **E**t enim laus quidem virtutis est: hac enim ad res honestas agendae idonei sunt. commendationes autem operum sunt simili modo: tam corporis quam etiam anime. **V**erum haec quidem ex parte discutere magis ad eos possit punitum: qui circa commendationes versantur. nobis autem per spiculum eius ut que diximus fuerit: felicitate et ius esse quae honorabili sunt et perfecta. **C**videtur autem ex eo sic se habere quia principium est: cetera enim gratia eius agimus oes. principium vero causamque bonorum honorabile quiddam et diuinum dicimus esse.

Clau**d**ecim*i* capit*is* note. **L**audare est aliquid: eius potentia; eius opera cōmemorando extollere. Et laudatio; cuius potestia; potestio operatione memorantes extollimus. **L**audes deo*r* ad nos relate iurico*r* rite debent*er*; qu^o illis tributur; eoz potestia; eorum facta cōmemorando; que si homini tributari perrubrica videbuntur; cui en*i* virozio mortalium vñ*q* dicimus. Quidquid habet plebationem; quidquid causa viscera terre

Quidquid inest pelago/ quidquid fecerat aera penitus
Feliciter folus totum hoc opus ipse gubernas
Et quod reuera deus laudauimus et honorandus est: potius tamē honorandus videbis: nam honor laude superius est: siquid honor interna recipit laus aut recipit externa. sed fragilitas laudatorū immense bonitate laudatorū virtutis ad sua opera recurrimus: quibus eius laudes colligimus: ut qui dicit deū rerum optimū/ sapientissimū super omnē fenum/ ratione/ infellicem/ supercē mētē omnē exaltatum in immunitum: et se tota mente ppter iōnū folium ante tantam maiestate p̄sonerit: quantū fragilitas admittit: deum honorat: qui vero eū dici facit omni celi et terre/ visibilium/ partier et inuisibilium/ p̄ sonat. Quia felicitate que huius summi boni in hac morali peregrinatione nostra/ vītū perfectissimū est: potius honorabili boni certe Ariftoletes/ & laudabile et felicem tum actua felicitate inter actus/ tum contemplatio inter cōtemplationis: deo quod int̄ mortales simillimi/ cari similius/ in similitudine summi boni valēt: ore honorabile esse/ & laudabile: et honorē esse completi/ absolutiq̄ boni: laudem vero incepti hoc carmine declarat Mantuanus.

*Est horum in portum cū puppis ab equore venit.
Laudibus incepit continuo iter. Sed de his hactenus. ¶ Aliqua qualitate affectum / habitus aut
potentia habens. ¶ Dicitur ad aliquid laudabile: cōtemplatione scilicet operationis / habitus / potentia-
rum. ¶ Sub potentia / habitum cōprehendimus. Eudorus Sintius Archite fuit auditor moribus
modestus / pauper / tenuis / fortune / geometer / astronomus / medicus / philosophus / legifer. voluptatem
summi boni asseruit. ¶ Causa / causa gratia cuius / finis.*

⁵³ CQuodcumq; cap,vna questione et vna conclusione partitum est.
CQuodcumq; Capitis committentur ad litteras. CQuodcumq;
Quid felicitas bonum sit laudabile/ an hono-
54 rable potius. CConclusio. Felicitas non laudabile/ sed honorabilis est. Vnde in manu laudabile aliquia
qualitate affectus est/ aut potentia ipsa est et alicuius feng dictur laudabile/ vt laudamus forent/ iusti

et omnium probum viri / similiter robusti / et velocemq; qualitate officiis per quia ad aliquid subiectum / honore fere habet / et etiam virtutem ipsam ob opera / actionesq; ipsas laudamus / Et q; ad alteri laudemus / satius ex deo laudibus apparere potest / q; si ad nos referatur / ridicule plane videbuntur / at felicitas laudemus / non est / neq; aliqui talium / quoq; diximus esse laude / q; optimo non est laus / sed aliquo laudemus / de superiori / paeſantius / nos intura quidem / nam deos beatos / felicesq; dicimus / et virtus ois qui maxime diuinum sunt / itidem beatos appellamus / et cōde modo de bonis / nemo enim felicitate ut laudemus / laudemus / sebor honorabilis / quidam / atq; diuinum eam dicit beatia / felicitas / q; laudabilis non est / sebor portus honorabilis / Sacerdot / idem prode vide / Eudosius primas voluntatis defensibiles partes / ipsam tumulum / esse boni contentio / sicut voluntate non ponebat laudabilem / per id invictere volens voluntate boni / quidam prestatibilis esse se putare / q; ipsa sunt laudabilia / qualem deū et summum bonum esse dicebat / at / hec enī cetera omnia referri / non ast / hec ad alia / felicitas / q; non laudabilis / sed honorabilis portus est / Et reuera laus viri / est / q; capta ad agenda honesta / finis idonei / commendationes verius / operi tam copio / q; anime existunt / Sed hoc diligenter discuter e forte magis ad eos pertinere qui circa commendationem / nos studuerunt / Certe felicitas principi est / eius enim gratia cetera agimus omnes / at principiū atq; causa honorabilis portus quidam / atq; diuinum dicimus q; laudabile / felicitas igitur non proprie laudabilis / sebor honorabilis portus est /

Tum autem felicitas anime quedā per virtutē perfectam sit operatio: Cap. XII
c de virtute cōsidereremus oportet. **H**oc enim pacto melius fortasse de felicitate enī cō-
templabimur. **C**videtur autē et iis qui vere ciuilis est circa hanc maxime elabora-
re, vult enim ipsos ciues bonos efficere/legibusq; obtinerē p̄terates, atq; hocz exemplū le-
gulatores tuū **L**ectentū tūm **L**acedemonioz habemus; et si quā alijs tales fuere, qd̄ si hec
cōsideratio ciuilis est facultatis: constat inquisitionē hanc perinde ut ab initio p̄ficiūmus
ac instituūmus foze. **C**De virtute autē humana cōsiderandū est. **B**onū enim humanū ac fe-
licitatē quereramus humanā, virtutem vero humanā dicimus nō tam que corporis est: sed
eam que anime, et felicitatē enim operationē anime dicimus. **C**Quæcum ita sunt: patet ip-
sum ciuilem aliquā ex parte de anima scire oportere: quēadmodū et eum qui curaturus est
oculos/ totumq; corpus: de ipsiis circ̄e oportet, et co magis: quo facultas ciuilis honorabil-
or est: atq; p̄stabilit̄or medicina. Elegantes etiam medicis multa plane circa cognitionē cor-
poris tractant, et ciuilis igitur ipse de anima cōtemplef oportet. **H**orum autē gratia t̄ quoad
latis est ad ea que hic queruntur, nam vltierius exactius cōsiderare: malus et opus difficult-
us fortasse qd̄ ea que pp̄ponunt, dicunt autē et in extēnis sermonibus aliquā de ipsa suffi-
cienter et vñvndū est ipsiis. **C**Et partū eius aliam ratione vacare: aliam rationem habere,
atq; nichil in plenti refert distincte sint he perinde atq; corporis partes et omni p̄ibile: an
ratione quidē sunt due: re vero sciungi nō possint: ut in circūferentia scie habeant concavū et
convergū. **C**Partis autē ratione vacantes: alia quidē cōmuniſt et vegetatiua. **L**equor
autem de ea que causa est: ut id quod ipsam habet nutritiā, incrementāq; suscipiat, tāle enim
anime potentia: viuunt̄que que nutritiū quispiam posuerit: et in fenibus: et hanc candē eti-
am in perfectis, est enim magis consonū rationē hanc eandē qd̄ aliquā allā ponere. **C**Idius
igitur virtus cōmuniſt quidā et nō humana videt. **N**am hec pars et potentia in somnis vi-
detur maxime operari, bonus autem et malus minime in somno discernitur, quapropter in-
quātia misericordia felices in dimidio vite nichil differre, hoc autē recte accedit, somnis enī oculū
est anime tam studioſe qd̄ vñcōfensuſ parūper motū pueniant aliqui: atq; ita modestozum
meliora qd̄ quoziūs vñla fiant. **S**ed de his quidē hactenus, et nutritiōni potētia: cum ex-
pers sit humane virtutis: omittendā est. **C**videtur autē et alia quedā esse natura anime va-
cans rationē: aliqua tamen et parte participē rationis. **L**continentis enim et incontinentis
rationē idq; anime quod rationē habet: laudare solemus, recte namq; et ad optimas res in-
uitat, in ipsiis autē et aliud quid p̄pter rationē inesse videtur: quod quidē repugnat/ resi-
stitq; rationi. **N**am ut disolute corporis partes: si ad dexterā mouere velis: in sinistrā fer-
tur: sic plane fit et in anima, ad contraria enim incontinentiū appetitiones feruntur, verrū in co-
poribus quidē cernimus ea que ad contrariā partē feruntur, in anima vero non cernimus.
fortasse autem nō minus et in anima putandum est esse aliquid p̄ter rationē: quod huic aduer-
satur et obuiat, dicere vero quo modo est diverſum: nichil refert. **C**videtur autē et hoc ratio-
nis (vt dicimus) particeps esse, paret enim in ipso cōtemplo rationē: et in temperatē ac forti-

magis fonsitatem eiusdem obtemperat, oia enim in illis sunt consonae rationi. Pars igit' anime ratione vacante duplex esse videtur. Vegetativa namq' nullo modo rationis est p'ceptus, sed cuiuspi' et omnino appetitus: rationis est quodammodo p'ceptus: ea ratione qua obtemperat, q'ntus obtemperat, sic et patris, et amicoz, et non ut rerum mathematicarum dicimus rationes habere, hanc autem partem ratione vacante rationi obtemperare: admonitiones et in crepati ones et coborationes etiam indicant. Quod si porro teat hanc quoq' partem dicere rationem habere: duplex et ea pars erit que ratione habet, evna modum, p'piae eti' seipsa, altera utris qui obtemperat pari. Dividitur autem et virtus hac differentia. Circumstans enim alias intellectivas, alias mozales dicimus esse, sapientiam quidem et prudentiam et sagacitatem intellectus: liberalitatem autem et temperantiam: mozales, nam cum de moribus cuiuspi' loquitur mundus sapientiam illum ait sagacitatem: sed mitte autem temperantiam dicimus esse, laudamus autem et sapientem ob habitum, at habitum eos qui laudabiles sunt: virtutes appellare solemus.

Cecidimtq*e* capit*e* note. **M**inos Cretensibus leges tulit; **L**icurgus Lacedemonius. **D**oxa
philosophiam ciuilem nominat facultate ab insig*n*tior*e* eius institutione. **T**hi exteri*m* sermonib*e* aliter
in loc*e* / in libris de anima. **C**ela / somnia / apparitiones / que in somno intimo sensu seingerunt. **C**on-
tinens et qui vepe*m* est gus*t*s ac tactus voluntatis / ac tristitia*m* superat. **I**ncomit*e* vero qui hoc sensu
vnu*m* delectationibus atq*e* tristitia*m* succumbit / ac superatur. **P**atris et amicoru*m* ratione habere: est con-
rum ostendere iussi / moniti*m* qu*e* rurumero mathematicar*e* haberet ratione*m* est conclusio*m* mathe-
maticar*e* ex princip*e* / principio cognitis cognoscere demonstrationem. **Q**uid scienza / intellectus / si-
pientia / prudencia et ars finiliter quo sagacitas et sententia que prouidentie specul*e* fuit: ex se cognos-
cendi est. **S**imiliter quod fortitudo / temperantia / liberalitas / et quid vnaque*m* reliquar*e* virtut*e* se
quentes libri manifestab*e*.

Cl^o Declinum tertium cap^o quatuor^o conclusionibus vno correlative et tribus divisionibus paritum est.
Declinatur^o Capit^o communiuers^o ad littera^m. **P**rima conclusio. De virtute incumbenti determinatio. **P**rimo nam felicitas dicitur esse animi operatione secundu^m virtutem perfectam. Igitur de virtute incumbit determinatio. Sic eni^m felicitate melius intuebitur cognoscere. **S**ecundo i^m qui vere cuiuslibet pluri^m circa virtutem elaborat vulgo^m ipsius cutes efficeri bonos legibus obtemperare per nobis ex emplo sunt. **C**rederentur. **L**accedentesque legislatores quicunque tales fuerint. Egitur cuiuslibet virtute constare rare. cuiuslibet autem ut superius dicta est finis est felicitas. Igitur hic de virtute incumbenti determinatio. **C**oncl^o cunctio. De virtute humana atque animi operatione suscipienda est determinatio. Nam bonum humanum felicitatem humanam hoc in loco querere nos propositum habemus. Aut enim operatio queam est dicta est. et non corporis. Igitur de humana virtute atque animi operatione determinatio suscipienda est. **C**ontra larium. Enim fit ut in malis ciuitatibus discipline studiosus: quoque pacto de anima habeat sibi serbare. nam qui curatur est oculum / totumque corpus: ca quoque pacto debet cognoscere. Igitur tanto magis nositate illis facultatis animi tamen quem curandum suscipit. habet conservare: quanto ea honorabilior est præstabilitas ipsa medicina est. Et si insignes medici circa corporis cognitionem multis laborationem equa est cum ciuitate moralis et viris animam negligere. Seco haec enim anima cognoscere sufficerit: quod sat erit ab ea quae hic queruntur / cognoscere. nam veteris / exercitusque constanter auctoribus / discipulisque efftert. Et presentes erigunt instrutur. et de illa amplius in alio quoque loco dictum est sufficienter / et illis illis in loco cognitio hinc venientibus est. **P**rima diuisa. Partiu^m anime quædam est rationis expressa: quedam vero ratione habens et hoc in loco discutendum non est: an parte illæ re ipsa distinetur sint: quemadmodum corporis / et cuiuslibet divisionib^m pars est ipsa divulgatur. An sola ratione due sintnam autem re substantia ipsa: quemadmodum circunferentia ratione duo est: et coniunctivitatem velicet atque partem. **S**ecunda diuisa. Pars autem rationis expressa dividitur in vegetativam que communis est: et in appetitivam. Voco enim vegetativam que nutritio adaugentur causa est: et merito particula communis appellatur: videnturque nutriri etiam isti in embrio qui fetus sunt in utero rudes: nondumque absoluti: ut ipsorum perfecti. et illis omnibus magis rationis cosumuntur hinc particulariter acificere: aliquarum aliari vlam. **T**ertia diuisa. Animæ virtus vegetatrix humanis actionibus accomponit est. Nam hec animæ particula potentias in somnis magis operari cognoscit. et bonus et malus minime per somnum: somnis operatione discernit. virtus igitur vegetatrix hauquaque humanis actionibus et accommodanda. Et hinc quog animæ felices a miseri nichil in dimidio vite dilectare nec in quodlibet irrationaliter. nam somnus queam animi ferit: et oculos eius est: tam studiorum gloriæ victoriae: tum igit nichil differenter nomine boni: neque malum quicquam agit: nisi in tunc quædam aliqui purpura surreptum motus: et quatenus interdu^m modello^m homini meliora et reliqua occurrit usque ad se. sed de his haecenies et satis sit hic virtus vegetativa cum humane virtutis postus sit expressa) esse omittitur. **Q**uarta conclusio. Pars altera anime que buna / irrationaliter est quoque rationis est participes. Nam in continebit et in incōtinebit rationem / et anime partem rationalem laubamus. nec ab eo quinque. ne ea pars semper ad optimam prouocaret. et in ipsius cœlum est aliud quidam quo ratione repugnat: resiliat: reluctaturque: et perire ut cit paralypitica remollietas / refoluitasque corporis partes in depra*m* revolumuntur: reluctantur / feruntur quicunque in animo plane est: et incōtinebitas suis appetitionibus in contraria radiuntur. Seru^m hoc interest et in corporibus que ea ut contraria parte feruntur nos id certius.

in animo vero cernere non valimus. attamen in particulis anime non minus cogitare debemus aliquo propter ratione: quod illi reluctet ac obuet/ atque est in corporibus. sed dicere quo pacto sit diuersum: piecens cure non est/ atque consideratio. Sed et iuste esse (vi. postum est) particeps rationis: nam id in ipso continente: rationi parer/ ac obedi: et in temperante fortitudine/ atque fortis: magis rationi obsequitur ac obtemperat. nam omnia in illis rationis sunt consona. pars igit altera anime qui irrationalis est: quoquo pacto rationis particeps est. colligere itaque possumus cum pars anime que rationis expers est duplex sit: vegetandi felicitas/ et cupiendi: omninoque appetendi virtus/ et ea que vegetandi est: in modo rationis est particeps. sed appetendi quodammodo particeps est: cum quantum rationi obedit/ atque parer: quemadmodum et partur/ et amicorum ratione dicuntur habere/ et non mathematicarum rerum dicuntur habere rationem. et hanc appetendi concupiscentiamque partis rationis parere: indicant ammonitiones/ incipitations/ cohortationes. ¶ Tertia diuina. Si hanc appetienti partem assentimus habere rationem: duplex erit anime: pars que ratione habebit. una propria et in seipso altera vero non in se/ sed que optemperat perinde ac filius patri. ¶ Quarta diuina. Alterum altera intellectua est/ et altera moralis dicitur. intellectua ut sapientia/ prudencia/ sagacitas/ moralis vero ut liberalitas/ modestia. unde cum loquimur de moribus noster vicimus quod sapientia aut sagacitas sit: et ut liberalis/ mitis/ modestus aut simili aliquo sit. attamen et sapiente simileque ob habitum laudamus: et hos habitus omnes qui laudabiles sunt virtutes appellare solemus. Et de his hactenus. Primi ethicoz Aristotelis finis.

Et autem virtus sit duplex: intellectua inquit atque moralis: intellectua quidem plurimum et doctrina generationem habet/ et incrementum. quia propter experientia indiger tempore. ¶ Moralis autem ex consuetudine comparatur: unde et nomen habuit tale. ex quo patet nullam fieri virtutem moralis in nobis natura. ¶ Nichil enim eorum que sunt natura: aliter assuevit: ut lapis cuiusdam naturae competit ferri deossum: nonque assuevit ferri sursum: neque si milies ipsorum assuefacientia causa quispam sursum procerter. similis modo nec ignis ferri deossum: nec aliud quicunque aliter est: sibi natura competit assuevit. neque igitur natura/ neque preter naturam in nobis virtutes efficiuntur. sed idonei quidem ad ipsas facultandas sumus natura. facultipimus autem ipsas: atque perficiuntur per consuetudinem. ¶ Preterea eorum que in nobis sunt natura: potentias prius accipimus: deinde redidimus operationes. quoniam quidem in ipsis sensibus intueri licet. Non enim ex eo quia vidimus vel audivimus sepe: sensus accipimus. Sed contra habentes visum: non vidi accipimus. et virtutes accipimus operari prius: quemadmodum et in artibus. que namque postea est dicierimus facere oportet: ea facientes diligimus. edificatores etenim edificantes: et cithareci pulsantes citharam sunt: pari modo uestra agentes iusti/ et modesti: fortiaque fortes efficiuntur. ¶ Testatur hoc: et id quod in ciuitatibus fieri solet. Legum namque latores ipsos cives assuefactentes bonos efficiunt. atque omnis quidem legum latris hec est voluntas. qui vero non bene id faciunt: peccant. atque hoc ipsis probatur bona: a malam republica differt. ¶ Insuper ex ipsis et per eadem omnis virtus et ars similiter est: et corrumputur. ex eo namque quia pulsant cithare: et boni et mali sunt cithareci. similis ratione et edificatores: et ceteri omnes. nam ex eo quia bene edificant: boni: et ex eo quia male: mali sunt edificatores et fabri. ¶ Quod nisi ita se habeat: non esset opus docente: sed omnes boni fierent aut mali. sic igitur et in virtutibus res sele habet. agentes enim ea que sunt in commercio homini: alii iusti/ alii iniusti sunt. agentes etiam ea que sunt in terribilitate rebus: timereque aliquelentes: aut confidere: alii fortes/ alii timidi sunt. Idem et circa cupiditates et iras eueniuntur: alii enim temperati ac mites sunt: alii intemperati ac iracundi: ex eo plane: quia hoc in ipsis aut hoc modo verantur. Atque ut breuiter dicam: omnes habitus ex operationibus similibus sunt. ¶ Quapropter tales quasdam operationes redire oportet. ipsorum namque differentias habitus ipsis sequuntur. non igitur parum: sed plurimum: quin potius totum: refert: sic an non sibi homines ab adolescentia consuecant.

¶ Primi capituli note. ¶ Intellectua virtus experientia indiget et tempore: id est virtute intellectus preferimus intelligi: que inferioris partis mentis existit: ut est prudenter et sue species: de quibus amplius seruus escequit. ¶ Aliquid natura nobis habet: et nostrum ortus principio aut sine studio/ labore/ industria nostra: illud nobis adesse: cuiusmodi sunt naturales potesties oes/ tuec ipotestie. ¶ Dosi/ cōficiatio. ¶ Nichil eoz quenatura affinitate possit: nulla alia pars: acquisitio: qualitate: nonque ex sola naturali potestia quicunque prompte aliter effici posse: et sua ferri natura. vi. si virtutes nobis inserviant a natura (hoc est si naturales inveniuntur/ naturalesque potesties tantum essent neque quicunque aliud acquire-

retur) nunquam assueceremus: aliter est: nostra ferret natura. ut neque lapis vnde assuefuit emicare/ moueri super nullus: propter naturalem suendam deossum potentiam: nullus sibi acquirat cōficiatio in natura habitu. Quapropter nullus prestat se posse esse bonum. nam si mala cōficiatio insitam potentiam/ naturalēq; ad virtutes in deossum ligat/ impedit: fecit: ad deterius: tanto magis bona cōficiatio/ bonumque habitus impedita erat in deossum fūpedit: et eius vice in melius veritatem entenit: quasi Deontica recuperata est/ re integrataque perfecta mentis sanitatis. ¶ Natura sumus domini: cum nostra natura situm est. ¶ Si are operationibus non gignere/ omnes bonos aut malos cōfici artifices: est eos qui boni effici artifices/ non posse esse malos nam malis operationibus non depravaretur sua ares. nec contra qui mali effici possit esse bonos: quādō qui deossum operationes nichil facerent/ ut suā arē reverenter perfectiores. ¶ Omne habitum ex operationibus similibus gignit: ex bonis operationibus boni habitum: et ex malis malum nobis cōparari. Operationes tamen precedentes: et ex quibus inchoatur studiosus habitus/ imperfecta sunt officia. ¶ Refert in toto hoc vel illo modo statim ab inveniente etate sibi homines assuecerunt. Nam recta educatio mores facit: et si a pueri lacte sunt virtutis fundamenta: felonum in honestate perseverare: et beatam capescere vitam. Nam nobiscum adolecenti virtutes iude: contra vero mala educatio vicecum fomes est: que vbi ad invenient etate cōficiuntur quasi moxi qui dā nobis cogitanti quotibet adolescenti ampliusque sunt in incrementa nocendi: et nos tandem (nisi salubriter occurrit) ad extremam perducunt misericordiam. Ergo et Horatius ammonet salubre est adolescentes tenaciter figere et sepe sibi praefens animo habere.

Munc abdive puro

Pectore verba puer/ et te melioribus offer.

Quo fuerit imbuta recens: seruabit odorem.

Lesta siu. Et quibus disciplinis iuueniles adhuc formandus sit animus Latinus musa docet.

Interea musi animus: dum mollio: eras.

Et que mox inire legas: nec desinat vnde.

Lecum grata loqui: recum r̄omanaveruntur.

Antiquos evolute dices: Aliaeque future.

Millarie Latium retro te confer in eum.

Libertas questa placet: mirabre Brutum.

Perficiam dannans: Verissimiliter penis.

Triste rigor nimius: Torquati respice mores.

Mores impensa bons: Decolor venerare ruentes.

Gelosus quid fortis agat re ponte solute.

Sppolitus Lodes: Dutit te flamma docbit.

Quo modo prospiciat Fabius: quid rubus in arctis.

Dux gerat ostendat gallorum frage Camillus.

Disserit hic nullos meritis obstitere casus.

Prorogat eternam feritas tibi Punica famam.

Regule: succulsi superuentis Latoni.

Dirictur hinc quantum paupertas lobita possit.

Pauper erat Curius regem cum vinceret auro.

Sordida Fabricius Pirrhū cum sperneret aurum.

Sordida Geranus flexit dictator aratra.

Lustrare lictore case: faciesque salignis.

Postibus astiri / collecte cōfule mesches.

Et fulcata dū trabeato rura colono.

Et hec nichil aliud: volumen nisi iuueniles animalia pulchra exempla esse formando: et egregia aliorum facta ad probatatem inflammandos. ¶ Docul enim ab ipsis sine exēpla Catulli: pacul molles cupidines/ molles arenas/ molles pharetrae: molles elegie/ epigrammatā et lenonā comedie et omnino omnis ea lectura ad quā Seuerus Latō minime suos admitteret liberos.

¶ Mores/ virtutes mozales

¶ Primi cap. tribus cōclusionibus partitum est.

¶ Primi Capitis commentarius ad litteram. ¶ Prima conclusio. Intellectua virtus experientia induget: et tempore. Nam cum duplex sit virtus: intellectua scilicet moralis (vi paulo ante superioris dicti est)

in intellectua plurimum et doctrina generationem habet: atque augmentum. eger igitur experientia/ et tempore.

¶ Secunda conclusio. Bulla virtutis moralium: natura nobis inest. ¶ Secundo. nichil est que natura affinitate: aliter assuevit. ut lapis cuius natura est deossum rueremus: et affuevit sursum ferri/ et si milies illum affuefaciendi gratia sursum quis pellat. similis quoq; modo nec ignis deossum ferri: cōficiet vnde: nec alius dehinc aliter assuevit: et in sua natura situm est. mozales ergo virtutes minime nobis natura inest: ino neque preter naturam: sed sumus ad illas sufficiendas natura: pene flores: ac bone: atque consuetudine perficiuntur. mozales igitur virtus minime nobis a natura inest. ¶ Tertio. cum que nobis natura assunt: et quae potesties prius accipimus/ deinde operationes redidimus: vi plane licet in sensibus intueri. non enim quia levitatis/ aut levitatis frequenter: sensus accipimus: sed contra: quia sensus habemus: illis levitatis/ aut levitatis frequenter: sensus accipimus.

mus quemadmodum et artes omnes. Nam in artibus posteaque acceperimus que facere oportet: ea faciendo adscimus: ut edificando edificatores efficiuntur: et ciuitatis pulsando ciuitates. ita quoque et iusta operando iusti: et modesti modesti: et fortia fortia efficiuntur: moralis igitur virtus minime nobis anamna inest. ¶ Quarto. legularores ihos cives assuetudine bonos efficiunt: et omnis legularis hec voluntas scilicet cives bene assuefacere: et qui bene id non egerint: peccant: et per hoc ipsum bona repulsa a republica male iniuria differunt: constat igitur ex his que in ciuitatibus fieri solent: mores virtutes nobis natura non adest. ¶ Tertia coelitus. Artus moralis ex operationibus dignatur. Primo. Nam omnis moralis virtus ex similibus et simili modo: et fit et corripit: viars: ars aut ex operationibus acquiritur: vi et rudes: et prompti sunt ciuitates: et ciuitatis pulsant: simili modo et edificatores quod efficiunt: et ceteri artifices omnes: sed qui bene efficiunt: boni edificatores: mali evanuent edificatores: artes fabri: igitur simili quoque pacio et virtus moralis ex operationibus dignatur. Secundo. nisi artes operationibus gigneretur: non esset opus docere qui operationem ostenderet: omnes boni aut mali efficiunt: igitur et ita est in virtute: nam et agentes ea que in commerciis sunt homini: iusti vel iniusti evanuiscent circa pericula nos assuefactentes: cōfovere aut mettere: evanuiscent fortis aut timidi: itidem circa cupiditates et tristis: figura temperati: intertemperati: mites aut fruaciens: prius circa eas perturbationes aut hoc aut illo modo operamus: atque vi paucis absoluuntur: omnis habitus ex operationibus similibus dignatur: virtus igitur moralis ex operationibus dignatur: et non modo: sed ex similibus: atque bonis. ¶ Quarto. Quapropter qui studiosi futuri sunt: bonas operationes facere studere debent: nam quales operationes: tales futuri sunt et habitus: sequuntur: enim habitus operationis differentias: et ipsas naturas: unde non paru sed plurimum: tunc vero in rotu relict hoc vel illo modo statim homines ab auctoritate confusere.

¶ Unum autem presens tractatio non contemplationis sit: ut cetero gratia Cap. II

non enim ut sciamus quid nam sit virtus: sed ut efficiamur boni consideramus: nam nulla ipsius est virtus: de actibus quoniam modo sicut agenti: considerare necesse est. Huius namque sunt autoctones: ut tales quidam ipsi habitus sicut quoadmodum diximus. Agere igitur ratione recta: commune est: et supponatur. posterius autem de ipso dicetur: et quid est ipsa recta ratio: et quomodo ad ceteras scilicet habet virtutes: illud ante anterius: sicutem oportet: omnino sermoni qui est de rebus agentis figura et non exacte fieri debet: quoadmodum et ab initio diximus: rationes inquit ut materia postulat: tempus et cetera efflagitandas. Actiones autem et ea que prosum nullam habent stabilitatem: quoadmodum neque salubria: atque cum talis sit sermo: vniuersalia: multo minus est sermo certitudinis haberet: qui de singularibz est: nam neque sub arte: neque sub preceptione ullam cadunt. Sed oportet ipsos agentes ea semper considerare: que ad tempus accommodantur: quoadmodum et in medicina sit: et in gubernandi etiam arte. ¶ Tertium enim presens sermo talis est: vii diximus: entendunt est tamen open ac auxilium ferre: primum igitur hoc contemplum oportet: res istius modi tales esse: ut ab exuperatione: detectione: et corrumpan: ut in viribus videmus: ac valitudine fieri: nam pro rebus obscuris claris indicis: vitium oportet: exuperatio namque laborum: defectioque vires corrumunt: similiter potus: cibis: exuperantes atque deficiente valitudine auferunt: moderari vero faciunt: augent: et conservant. Sic igitur et in fortitudine: ac temperantia: ceterisque virtutibus res habere videtur: qui namque cuncta fugit: atque formidat: neque subire: perfringit: patitur: istimodum sit: qui nichil omnino timet: et se aggredit: omnia: et audax: nimis efficitur: simili modo qui volupitate omni potitur: nec excipit ullam: intemperans: qui cunctas fugit: perinde atque agrestes homines: insensibus euadit: et enim tam temperantia quam fortitudo ab exuperatione quidem et defectu consumpitur: a mediocritate autem conservatur. At enim non solum ortus et accretiones: corruptiones ex cisdem et ab cisdem efficiuntur: sed et operationes in eisdem etiam erunt. Nam et in ceteris que sunt manifesta magis: res ita se habere videtur: ut in viribus: vires enim tam copia cibi quam multorum laborum tollerantia comparatur: et robustus ipse multum sumere cibum: et multos labores tolerare maxime potest. Sic sit et in virtutibus ipsis: nam abstinentia a voluptatibus efficimus temperati: et facti iam temperati: maxime ab ipsis possumus abstinere: idem et in fortitudine sit: et enim assuēscendo formidolosus res parvupendere: subireque ipsas atque perferrere: fortis euadimus: factis fortis maxime res formidolosus poterimus ferre.

¶ Secundi capituli note. Exacta discussio: demonstratio. ut et que in Arithmetica: et Geometrica sunt.

¶ Secundoi cap. tribus conclusionibus et duabus suppositionibus partiti sunt.

¶ Secundi Capituli commentarius ad litteram. ¶ Tertia conclusio. Expositio quo pacto ad parandas virtutes operationes sunt agentes: hoc in loco colberatur. Nam presens negotium non contemplationis gratia sus-

scripitur: ut pleraque alia solent: non enim ut sciamus quid virtus sit: sed ut boni efficiamur in hoc opere stude re oportet: alioquin huius operis nulla expectetur utilitas: acris enim acrozes sunt habitus (quemadmodum dicti est) ut quales et ipsi sunt: tales et habitus ipsi sunt: expectit igitur quo pacto ad virtutes parandas: operationes sunt agentes hoc in loco colberantur. ¶ Due oppositiones. Prima. Omnibus communis est moralibus virtutibus: ab operationibus que recta ratione specificantur nasci: sed quae recta ratio: et quo modo: ad omnes virtutes se habeant: postea futurus est sermo. ¶ Secunda. Uniuersus de rebus agentis sermo: figura quaesumus et non exacta discussione experientur est: nec id ppter rationem evenit: nam ut diximus sermones secundum materiam subiecta sunt exigendi: et in rebus agentibus nichil firmum: nichil stabile: ut neg in salubribus: et cum in illis sermo vniuersalis talis sit: multo fortius paru solle certitudinis est: et sermo: qui de singularibus existit: quandoque singulare neque sub arte: neque sub preceptione aliquam cadunt: sed opus est eos qui agunt: semper a colberare: que tempori sunt accommodanda: quemadmodum in medicina: et gubernandi arte sit. ¶ Secunda coelitus. Excessus et defectus: mores corrupunt: quauis enim suspicimus sermo: talis sit: qualiter diximus: annitendum tamen est open: suppetras ferre: et pro rebus obcleroribus dino: censoris: clarioribus: videntibus et incivis: ut virtutes ipsae excessibus: defectibus: obcleroribus abolentur: perinde ac viriliter robur: ac valitudinem videamus. Nam laborum exsuperatio: defectus: vires eneruant: ac corrumptur: itidem potius est: et cibi aut exuperantes: aut deficientes valitudine tollunt: ut moderatio: prestant: augent: et cufundunt: sic ergo erit in fortitudine: temperantia: ac aliis virtutibus: qui eni cuncta fugit: cunctaque reformidat: nichil sustine valens: et timibus sit: et contra quicunq; nichil omnino timeret: sed aduersus omnia ruit: ipsius: temerarius est: atque audax: simili quoque modo qui omni volupate potitur: annulla piorum abstinentia: si temperans est: et qui omnes horret: atque fugit: in fortitudine: infessibilis quidam est: corrumptur: atque fortitudo: et temperantia ab excessu: defectu: et de ceteris virtutibus simile est: excessus igitur: et defectus: virtutes mores corrupunt: et id non solum verum sit sed moderatus acutus atque in mediocritate consistentes: eas salvant atque cufundunt. ¶ Tertia conclusio. Virtutes mores non modo ex similibus: moderatis ex operationibus dignatur: suae sunt incrementa: et sua delectur opposita: sed genite collimuntur operationes. Nam id in similibus sed in manifestioribus ita esse coepit: ut in viribus ipsis: sunt enim vires tam copia cibi quam multorum laborum tolerantia: et cum quis hoc pacta robustus factus est: unum maximum multum cibum sumere: et multos tolerare labores potest: sic est et in virtutibus ipsis: nam abstinentia a voluptatibus efficimus temperati: facti autem vel maxime abstinere possumus: sic est in fortitudine: nam assuefactio: terribilia contineat: inconcupis aggre- di: et sustinere: fortes euadimus: facti autem fortis: maxime terribilia poterimus perferre: et in ceteris virtutibus similiter: igitur non modo virtutes et similibus dignatur: ac in mediocritate constitutis operationibus: incrementa sunt: sed genite similes efficiunt operationes: sed ei longe promptius ac perfectiores.

¶ Qui signum habitus sit: oportet ea volupta: que ipsis actionibus adue Cap. III
mit: et id est dolor. Qui namque a corporis abstinentia volupatibus: si hoc ipso gaudent: temperans est: sin moleste fert: intemperans. Sursum qui pericula subit et gaudent: aut saltu non dolent: foris: qui vero dolet: timido est: moralis namque virtus circa voluptates dolores: veratur. ¶ Voluptas enim res improbas agimus: ob dolorem vero res post habemus honestas. ¶ Quapropter homines ab ipsa statim adolescentia (ut inquit [Plato]) ita instituti esse oportet: ut gaudent: dolentque: quibus gaudent: doloreque oportet: hec est enim educatio: ac eruditio recta. ¶ Preterea si virtutes sunt circa actiones atque affectus: omnino vero affectu: et actione omnino: voluptas sequitur aut dolor: virtus ob id ipsum etiam circa voluptates: dolor: cibis versatur. ¶ Indicant ita esse et pene: quippe cum per ipsos sunt dolores: sunt enim medicamenta quae edam: medicamenta vero per contraria sunt. ¶ Preterea omnis habitus animi (ut et antea diximus) ad ea et circa ea natura habet: a quibus deterior: melior: efficitur: at ob voluptates dolores: pueri habitus sunt: et eo sane quia persequuntur hoies atque fugiunt aut quas: et quos non oportet: aut cum non oportet aut quoadmodum non oportet: aut quod modis alii a ratione talia definuntur. ¶ Quapropter et sunt qui diffinientes virtutes: affectuum ipsas inquietum esse vacuitates: tranquillitas: quida. sed non recte: quia simpliciter dicunt: et non addunt ut oportet: et quidam oportet: et cetera que addunt: virtus ergo talis supponit circa voluptates atque dolores: optimorum esse rerum actua: et cibum autem contrarium. ¶ Sunt autem nobis de ipsis et ex his etiam manifestum. Nam cum tria sint ob que quispiam experit: honestum: viule: iucundum: et tria illis contraria ob que fugit: turpe: inutile: atque molestum: bonus quidem vir circa hec oia recte agit: malus autem peccat: et maxime circa voluptate. ¶ Hece enim et communis est anima libus: et omnia que in expeditionem cadunt comitari videantur: quippe cum et honestus: et vi: le videatur esse iucundum. ¶ Preterea cunctis una cum hoibus ab ipsis incunabulis est eni trita: quapropter arduum est hunc affectum insitum vite extrudere. ¶ Judicamus etiam et

actiones ipsas alii magis alii minus; voluptate atq; dolore. id circa totum ipsum negotium circa hec esse necesse est. non enim parum potest ad actus bene aut male gaudere aut dolere. **D**ifficilis est etiam ut Heraclito placet voluptati repugnare q; ire. at circa difficilis se per et ars fit et virtus. id enim quod in hoc efficitur bene: ppter hoc etiam circa voluptates doloresq; totum negotium est: et ipsius virtutis et ciuilis etiam facultatis qui namq; bene his virut: bonus erit: qui vero male: malus. **D**ictum sit igitur virtutem circa voluptates doloresq; verfar: et ex quibus fit: ab iis ipsis augeri: et cum non eodem modo fiunt corrumpti: et circa illa etiam operari ex quibus est orta.

Certus capituli note. **C**ultus moralis verfar primo circa voluptates et dolores: vi circa signa per que deprehenditur secundo vi circa perturbationes: quas aut penitus amperit: aut moderetur: alioquin nos persepe ad turpia tollat: deuoluunt pceptives. Et **C**ato suo milites ita horari solebat: si quid per laborem recte facitis: labor cito recepte benefacti remanebit. Si quid autem per voluptatem nequerer feceritis: voluptas cito abilit: nequiter aut factu perpetuo remanebit. Erat **C**rates Thebanus dicere solebat: optima vite pcepta partim virtutis: partim voluptatis: partim piaua cōsuetudo eripit. At qui voluptates sequuntur: blandiciatq; victoria virtute relata: meminister hanc vitam esse momenta: quod sūt agere res iste aut eternū ad palmā: aut eternū ad tormentū. et cum lati in voluntariis debacchati fuerint q; viras monerit Horatius)

Item tamen refat **R**uma quo deuenit et **A**ncus

Statutus aut renes morbo tentantur acuto.

Quere fugam morbi: vis recte vivere: quis non?

Si virtus hoc vna potest dare: foris omisiss

Hoc age delitius. **A**ffectus sunt timor: fiducia: voluptas: concupiscentia: tristitia: cōmiseratio: cupitvitas: ira: amo: odium: inuidia: fatidium: et limia. **A**ffectus: perturbatio. **C**actus: operatio. **M**edicina: medicamenta. **I**ncundū: delectabili. **C**Si voluptates aut dolores ex crescunt: iudicia humanae actionis peruerunt: et impedient: et quanto magis tanto amplius id faciunt.

Certum cap. vna cōlusione et vno correlative partitum est.

Certus Capituli cōmentarius ad litterā. **C**onclusio. **C**ultus moralis circa voluptates ac dolores ver satur. **P**rimo qui voltaus et dolor ipsa habitus comitatur oportet. et quales ipsi sunt habitus: certum pblent incolū: vt qui ex parte habitu a corpore abstineat illecebris et hoc ipso ipse gaudet: tempore rans est. sin vero moleste fert: intemperans. similiter qui pericula subit et gaudeat: aut saltem non dolet: foris est: qui vero dolet intemperans. **C**ultus igitur moralis circa voluptates ac dolores nō ab re verfarri putabitur. **S**econdo ppter voluptatum plenius res improbas facimus: et ppter dolorem res omittimus honestas: igitur virtus moralis causa circa hec inuigilare debet: atq; verfar. **C**orelatum. Quapropter nos statim ad adolescence conuenient instituti (vt et inquit **P**lato) quibus gaudere/ quibusdolere oportet: hec enim recte couacit atq; vīcipina. **C**ertio. **C**ultus moralis circa actus atq; affectus ver faratur: omne aut actum atq; effectum voluptas comitatur: aut dolor. igitur evirtus moralis omnis: circa voluptate versabitur atq; dolorem. **C**uarto ob voluptates luctusque pene nonnūlū inflinguntur: tanq; dolores sint quedā illarum perturbationum medicine: medicina vero per cōrātraria sunt. igitur virtus moralis qui huiusmodi: parvus moderat: ex exitu: et voluptates atq; dolores cōsterner. versatur igitur virtus moralis circa voluptates atq; dolores. **C** Quinto omnis habitus aut ad illa est: et circa illa versatur a quibus aut melior: aut deterior: efficitur. sed a voluptatibus et dolorib; praui sunt habitus sequendo aut fugiendo voluptates aut dolores quos non oportet: quando non oportet: aut nō quemadmodum oportet: vel aliquo alto modo: vt a recta ratione pceptum sit. versatur igitur virtus moralis virtus circa voluptates atq; dolores. **C**Sexto: ppter idipm q; ob voluptates atq; dolores: piauus habitus fieri videbatur: diffiniuerunt virtutes morales esse huiusmodi: affectus vacuitatis: tranquillitatis: q; quodam: sed id non sufficierat: nam nō adiecerunt ut oportet: et reliquias particulas a prudentia determinatas. et supponit virtus talis ut sit quod oporet: quodam oporet: et hoc pacto de reliquis circa voluptates ac dolores optimorum resū. vicium autē contra: verfarat igitur virtus circa voluptates ac dolores. **C**Septimo tria sunt ob que quicq; experimus: honestum: virile: atq; incundū. et tria ob que quicq; fugimus: turpe: inutile: atq; molestum: et vir bonus circa hec omnia recte agi: et malus oberrat: et pceptu cires: inuincum ipsum: ipsamque voluptatem: verfarat igitur virtus circa voluptates acq; dolores. **C**Ottavo. omnibus animalib; cōmuni est voluptas: et omnia qui expertantur comitatur: nam et honesta inuicunda esse videtur: versatur igitur virtus circa voluptates et dolores. **C**Bono cunctis hominibus ab ipsa pueritia: ipsos cunabulis: vna eniruit et ipsa voluptas: et igitur arduum hanc affectionem vite nostre penitus insitum: quando oportet extrubere: tanto magis igitur virtus ipsa circa eam sculpa verfar debet: atq; circa dolorem: suū quicq; opponstrum. **C**Decimo tuolum camus actiones ipsas ali magis ali minus ob voluptate atq; dolorem. negotium igitur hoc totū: circa voluptates ac dolores nō immerito intenti esse debet: et ipsa virtus circa ea ver farari: non eni bene aut male gaudere ad operationes ipsas parvum affect momentū. **C**Undecimo difficilis est (ut Heraclito placet) voluptati repugnare q; ire: circa aut difficilis semp ars: virtus: cōsiderat: et si q; est circa difficilis bene operamus: pcessarius est: nō ergo imerto totū hoc negotium: virtus ipsa moralis: imo et tota ciuilis facultas: circa voluptates: doloresq; inuigilat: versaturq; et reuera q; bene hisvit: bonū erit: et qui male malus: sed dictū iam sit sufficiet: ex quibus sit virtus: ab illis eisde saluari atq; augeri:

ex dissimilib; corrīpi: et similia iis opari: ex quib; genita est: atq; ea iisam circa voluptates volo: esp; sari

Tabitauerit autē quispiā: quonā modo dicimus iusta agētes iustos: et **L**ap. III

dēperata tēperatos fieri oportere: **N**ā si iusta tēperataq; agūt: iusta sūt et tem-

perata: perinde atq; si grammatica: musicae faciūt: grāmatici sūt atq; musici: an

nec in artibus res ita se habet: **C** fieri nāq; potest: ut grāmatici aliquid quispiā faciat: et for-

tuna: et alio admōnēta: at tunc erit grāmaticus: cum et grāmaticū quippiā: et grāmatice fa-

cier: id est secōdū eā (que est in ipso) grāmaticā artē. **P**reterea nec simile in artib; et in arti-

tibus est: nam ea que ab artib; sūt: bonū ipsū in seip̄is habet: sufficit igitur: si ipsa aliquo mo-

do sc̄e habet: fiat: at ea que a vñtibus sūt: nō iusta aut tēperata agunt: si sūt iusta aut tem-

perata: leo si agens sc̄e habet: agat: ppter qui dīs: deinceps ppter ipsa ter-

to si firmo animo ac immutabiliter agat: hec autē ad habitus quidē ceteros habedos nō requi-

rūt ppter ipsū facere: ad virtutes autē sīre quidē parū aut nichil potest: cetera vero nō parum: sed totū possunt: Que quidē et ex eo q; persepe res iusta tēperataq; agūt: pueniūt: res igūt

iulta tēperataq; dicit: cui sūt tales quales vir iustus ageret aut tēperatus: Justus autē actē

peratus est: no si quis agit: sed qui sic etiā agit ut iusta tēperataq; agit: recte igitur dīc iu-

stum fieri agentē iusta: et tēperatus etiā tēperata: qui vero hec nō agit: nunq; euasurus est bo-

nus. **E**lerū pleriq; hec quidē nō agit: Ad sermones autē fugientes sc̄e philosphari putat

et studiosos hoc esse modo: atq; perinde ut egroti faciūt: qui medicos quidē diligēter audi-

bit ut iusta curantur: sic ne his animis plane si ita philosphantur.

Cuarti capituli note. **C**Homē artis hic ad servilē: et ad liberalē extensis. **C**Scire: cognoscere. **C**Sti-

agimus ut iusta: tēperati: et omnino ut studiosi: cū sc̄erat: ex electione: et certo: cōstantis: pposito agimus.

CQuartū cap. cōtinē vna questionē et eius illustrationē.

Cuarti Capituli cōmentarius ad litterā. **C**uestio. **C**uonodo dicimus iusta operando iustos fieri

opere: et tēperata tēperatos: cū iusta et tēperata agunt: iam iusta et tēperata esse oportet: quēdō modū qui grāmaticā: aut musicā faciūt: aut nichil sūt: an hoc et in artibus nō similiter se feret: haberet: **C**Belp̄s. Simile est in hocz in artibus: ipsos virtutibus: neq; ipse plane verū est si quis grāmaticū aliud: aut musicū agit: ut ipse tēperatus: si quis grāmaticū: aut musicū plane fieri potest: ut grāmaticū quid agatur fortuito: aut altero p̄emōstrante: eo videlicet qui agit penitus rubi: atq; ignaro. sed tum p̄tanus et grāmaticus cū grāmaticū quicq; et grāmaticē faciēt: hoc est secōdū eum iūm habitū: artēq; grāmaticē que in ipso est. Itē neq; simile esse oportet in artibus: ipsos virtutibus: nā ea que ab artibus sunt boni: ipm in tēperatus: quare et bene fieri nichil: p̄b̄bet: si sic se habēta fiant. In artibus autē nō

iusta aut tēperata sūt: iccirco: et iusta aut tēperata: se: et bene fiant: et iusta: aut tēperata: ppter ipse agens sc̄erat: agere debet: secōdū ex electō: et a sc̄elē: ppter se: et boni gratia eligēs: tertio certo: māris p̄posito: sed hec ad ceteras artes nō requiriunt ppter ipm scire: ad virtutes autē sīre quidē requiriunt: sed parū vel nichil potest: cetera vno non parū sed totū pote vidēnt: que quidē virtutes: q; frequenter hoc pa-

cro res iusta tēperata sunt tanq; pueniūt: iusta ergo et tēperata dicitur quidē sunt talia qualia iusta et tēperata: oparetur: sed iusta aut temperata nō omnis est: et qui hec agit: sed qui ea agit ut iusta

temperata: agunt: non igit perp̄ aliter est: et agendo iusta quēdā iusta fieri: et temperata temp̄eratum: et qui hec nō agit ut iusta in bonis evadat: omnino cura est: et revera multi sunt qui hec nō agit: sed ad sermones cōfūgunt: sc̄e putatē philosphari sufficiēt: et hoc pacto fore studiosos: atq; re egro-

ris persimile faciūt: qui medicos quidē audītē diligēter: faciūt aut nichil: et qui p̄cipiunt: ut iis iusta corpus non recte valedit: qui ita curar: perit: ita quoq; neq; illicum animus: qui ita philosphantur.

Osthe autē quidē sunt iusta: p̄ficiuntur: sc̄ideremus oportet. **C**ū iusta tria sunt **L**ap. V

p̄ que sunt in alia: affectus: potētic: habitus: hocz aliquid ipsa virtutē necesse est: atq; cōfēctus quidē voco: cupiditate: irā: metu: fūdū: inuidia: gaudiū: amicitia: odio: desideriū: emulationē: misericordiā: et ea oīno que voluptas sequit aut dolor: potētia: aut eas qbus ad hos affectū suscipiēt: idonei dicimur esse: ut qbus dolere possum: vel irasci: vel misericordi: et habitū: eos: qbus bene: vel male: nos ad affectū ipsos habem: ut ad irascēdū si vehemētē aut remisse sim: male habem: si mediocriter: bene: et ad ceteros affectū simili mō: **C**Virtutes igitur viciāq; nō sunt affectū: **N**ā affectū: qdē studiosi vel viciōsi nō dici-

ur: virtutibus autē etiā viciā dicimur. Et ob affectū negl laudamur neq; viciōperamur: nō

enī qui metuit aut irascit laudat: neq; qui simpliciter: sed qui modo quidā irascit: viciōperamur: at ob virtutes: viciāq; laudamur atq; viciōperamur. **P**reterea irascimur quidē: et tēme-

mus sine electione: virtutes autē electiones sunt quēdā: aut nō sunt sine electione. **C**Insup-

affectibus quidem moueri dicimur, virtutibus autem aut viciis non moueri: sed aliquo modo disponi. C Propter hec eadem neq; potentie sunt. Nam neq; boni vel mali dicimur: neq; laudamur aut vituperamur: quia possumus irisci vel timere simpliciter. C Et super potentes quidem sumus natura: boni vero non efficiuntur: aut mali natura: que ad modum antea dimicimus. C Quid si virtutes neq; affectus sunt: neq; potentie: restat ipsas habitus esse: quid igitur sit ipsa virtus: genere diximus.

C Quinti capituli note. C Virtus: virtus moralis. C Affectus: appetitus. C Potentia: potentie naturae. C Sub habitu: ut positione comprehendimus. Neq; hinc omnia enumerare. Historiae que sunt in anima: nam non solum hec tria affectus potest et habitus circa anima sunt: sed et hec divisiones operationes et naturales potest. Verus ea sumuntur: enumerat quodlibet aliquo maxime vivet illa virtus: non enim vivere virtus dispositio: aut operatio: aut naturalis imperfectio: impotentialia naturae. C Medicorum: nec aplius: nec decet: nec minus. C Quodammodo certe modo: ex prava: fuerit: ergo habitus. C Ab his que natura aillum nullus debet aut laudari aut vituperari. Nam qui talia vituperaret: aut naturam aut nature opificem in suo opere vituperaret. Nefas autem naturam (que semper ad optimam contineat: perfectas et optimas potest non imperitas) vituperare: et tanto magis nefas est optimam nature parentem accusare: et pia culum nullo latere vix digno supplicium planum.

C Quintum cap. quatuor: conclusionibus partitum est.

C Quinti Capitis commentarius ad litteras. C Primo conclusio. Expedit quid virtus sit inquirere. Nam cum tria sunt que circa animam continentur: scilicet affectus: potentie: habitus: virtute hoc aliquo esse oportet. Expedit igitur quid id sit inquirere: et affectus hic dicimus: appetitus quoque ut sunt cupiditas: ira: meatus: fons: letitia: amor: odio: desiderio: emulatio: miserico: ria: et vniuersaliter appetitus quos voluntatis sequuntur atque volo. Potentie sunt insite vires ut quibus ad predicta suscipienda sumus idonei ut potentia qualemvis volere: trahi: aut misericordia: non modo ad dicta inceptiva: sed et collimati modis habitus ipsos nobis coparando: habitus aut sunt acquirent qualitates ut quibus ad ipsos affectus: bene vel male nos ipsos habemus: si nos coparauerimus: adveniente: et plus oportet irascendum: aut remissum: minusque ut oporteat: habemus ad male irascendum: si aut nos: medicorum irascendum: coparavimus: habitus tum habemus ad bene irascendum: et circa reliquos affectus: similiter ester dicendi. C Secunda conclusio. Neq; virtutes neq; vicia sunt affectus. C Primo nam affectus neq; vicii: neq; vicio sunt dicimus: et virtutis: vicii: viciosque dicimus: non sunt igit virtutes et vicia affectus. C Secunda: ob affectus neq; laudamur: neq; vituperamur: non eni qui meritum irascitur: laudamus: est: neq; vituperatur: qui similiter irascit: sed qui certe modo: ut ab virtutes atque vicia et laudamus et vituperamur: non sunt igit virtutes et vicia: affectus. C Tertia in scimus: timemus: scimus in reliquo affectibus sine electione: ut virtutes ipselections que da sunt: aut non sine electione: et ita de viciis: igit virtutes et vicia affectus minime sunt. C Quarto affectibus mouemur: et virtutibus et viciis non mouemur: verum alio modo possunt sumus: non erunt igit virtutes et vicia: affectus. C Tertia conclusio. Virtutes et vicia iudicemus potest non sunt. Aliquamvis enim cum superioribus paternationibus. Primo quo virtutes et vicia potest non erunt: na potest neq; boni: neq; mali dicimur: id autem a virtutibus et viciis nobis ipsi contingit: ob potentiam neq; laudamur: neq; vituperamur: nullus enim quia possumus similierte irasci: vel timere: nos vituperamur: sed ut vicia est ob virtutes et vicia laudamur aut vituperamur. C Quintum licet admodum: et potest sine electione sunt. C Quarto potest nobis natura aillum: non aut virtutes et vicia: non eni boni aut mali natura efficiuntur: sed assuetudo atque visu quemadmodum tam dicta est. C Quinta conclusio. Virtutes et vicia sunt affectus: nam neq; affectus sunt: neq; potest ut etiam quod montratum est: relinquuntur igitur illae habitus: et de virtutis genere tantum dictum factum sit.

Poet autem non solum ita dicere virtutem habere: sed etiam quale nam ha. C Lap. VI o britis sit. Dicendum est igitur oenam virtutem: et id ipsius cuius est virtus bene se habere facere: et opus ipsius reddere bene. C Quilius namq; virtus est oculi: et opus ipsius studio sumit: quippe cu videmus: virtute oculi bene. virtus itidem equi: studiosum efficit equi: et bonum ad currendum: portandum: equitem: et expectandum etiam hostem: et si id ipsius ita se habet vniuersis: et viciis ipsius etiam hois habitus est erit: aqua bonus efficit homo: et quo bene sibi opus ipse redet: efficeret. C Quo modo autem id erit: et ante idem quid diximus: et nunc etiam magis patet: si periplamur qualitatem sit ipsius virtutis natura. C In omni itaque re: prima: diuilibus: aliud plus: aliud minus: aliud equale. C Tel ex parte ipsius rei: vel respectu nostri accipi potest. Equaliter autem: in eorum est quoddam inter exuperationem atque defectum. Atque rei quidem ipsius medium id est dico: quod equabat extremozym vitroque distat. id est apud omnes unum et idem. Respectu autem nostri: quod neq; exuperat neq; deficit. id est apud omnes unum et idem. ut si decem sint multa: et duo paucas: sex ipsius rei media capiuntur. eque namq; excedunt et excedunt. atque hoc in arithmeticā coparatione rationem mecum esse constat. at id quod est nostra ex parte mediū non eodem sumendum est modo. Non enim si cui

decem quidem minus comedere nimium est: duas autem parum: sed eti minus ludi magister precepit. est enim et hoc foras multū ei qui accepturus est: aut parum. Ab hominī namq; parū: in cipienti vero se se exercere nimium est. Simili modo res se habet in curlo: ac in palestra. hoc igitur modo quiuis artifex exuperationē quidē fugit atque defectū: mediu autē querit et expedit: non quidē rei: sed quod ad nos modū dicet. C Quod si omnis scientia sui hoc modo bene conficit opus: ad meū ipsum respiciens: et in hoc sua redigens opera: unde et dicit solet in iis que bene se habent operibus: nec auferri quicq; nec addi posse: pp̄terea q; exuperatio quidē et defectio bonū ipsum corrumpt: mediocritas vero conseruat: atque boni artifices ad hoc respicientes (ut diximus) operant: virtus autē omni arte exactior est: et prestantior: quē admodum et natura: ipsa: pfecto virtus meū ipsius est coelestatrix. Loquor autē de morum virtute: hec enim circa affectus: actusq; versatur: in quibus est exuperatio: et defectus: et medium: sit enim ut magis et minus quispiam et metuatur et confundatur: et cupiat et abhorreat: et irascatur et misereat: et omnino delectet: ac doleat: et vitroque modo non bene: et etiam quidem oportet: et pro quibus et ad quos: et cuius gratia: et ut oportet: hoc autē modū est et optimū quo est ipsius virtutis: similiter circa actus exuperatio est: et defectus: et medium. virtus autē circa affectus: actusq; versatur: in quibus exuperatio quidē peccatum est: et defectus virtutis: mediu autē laudatur: et recte conficit: quox vitroque virtutis ipsius est. virtus igitur mediocritas est quidē: cum sit ipsius modū connectarit. C Paterca peccare quidē multis modis contingit. Ab aliis enim est infinitus (ut Pythagorici putant) bonum vero finiti: at recte agere vnicē: quapropter alterum facile: alterum difficile est. C Facile quidē non attingeré signum: difficile autem illud attingere. Et ob hoc igitur exuperatio quidē atque defectio vici est: medicocritas vero virtutis.

Uno namq; modo bonus est: multisq; nefandus.

C Estigit virtus: habitus: in medicocritate consistens: ea que est ad nos definita ratione: et ut definierit ipse prudens. Ab medicocritas autem duorum est viciorum: unus per exuperationem: alterius per defectum: et ex eo etiam: quia illa quidē partim deficit: partim exuperant id quod oportet: et in affectibus: et in acibus: virtus autē medium ipsum et inuenit et expedit. Quapropter ipsa virtus: substantia quidē et ratione quid est dicere: medicocritas est: et optimi respectu: et bene se habentis extremitas. C Non autē omnis actus nec omnis affectus suscipit medicocritatem. Sunt enim affectus nonnulli: qui continuo nomine suo sunt cum praurate connecti: ut maluolentia: impudentia: inuidentia: et actus videntur: ut adulterium: furtum: homicidium: hec enim vniuersa: et talia ita dicuntur: quia ipsa sunt prava: sed non exuperationes ipsorum atque defctiones: circa igitur talia: nullum est tempus recte agendi: sed semper delinquitur: neq; sit ut quisq; bene vel male talium quicq; agat: qui cum oportet: et quando: et ut oportet adulterium committendo: sed simpliciter quicquid ita oportet delinquitur. Simile igitur est: et circa iniustiam: timiditatem: et luxuriam: medicocritatem ac exuperationem et defctionem esse censere. hoc enim pacto: exuperationis et defctionis erit vitroque medicocritas: et exuperationis exuperatio: et defctionis item defctio. sed ut tēperante fortitudinis: non est exuperatio atque defectio: quia medium ipsum est modo quodam extremum: sic nec illocum est medicocritas nec exuperatio et defctio: sed vitroque agantur tēperante delinquitur: omnino namq; nec exuperationis et defctionis est medicocritas: nec medicocritatis exuperatio et defectio.

C Sexti capituli note. C Qui opus suū bene reddit: et opus bonū et ex bono habitu deponit: efficitor. C Ide neq; exuperat: neq; deficit: qd̄ oēs prudenter circumsistantes obseruat. C Una grecum est: qd̄ pro latini Mina sic sunt: est libra. C Milo Lutonias pugil fortissimus fuit qui ictu manus raurū sternebat: et humeris ipsiusq; statim retinet spirito porabantur: quæ et totū vno de cōsumebat: qui tamen male virib; vnde pīlū trahens acceptos magne arboris bifide ramos vī brachior disiūxerit: qui vbi subito se reueneret clausus in fissura Milo longa linea: et fame cōfessus: tandem filuerit ibus feris pabulum prebuit. C Palestra: luctatio: qua pugiles et certare et se exercitare solebant. C Scientia nomē ad artem exercitiv. C Uno modo tenendo mediu. C Ubique virtus moralis tuorū vicia est medieras nisi in iustitia que medieras est in ter excessum et defectum: plus feliciter et minus: quoq; non semp oportet vitroque elevicū: ve et quinto huic cognoscet. C Substantia et ratione quid est vicente: subiecto: req; ipsa. C Circumstātie prudentia nulla lo